INESS

Monika Budzák

SLOVENSKÉ POĽNOHOSPODÁRSTVO POTREBUJE VIAC AKO LEN „SEBESTAČNOSŤ“

INESS, Bratislava, 2020

Monika Budzák

SLOVENSKÉ POĽNOHOSPODÁRSTVO POTREBUJE VIAC AKO LEN „SEBESTAČNOSŤ“

INESS, 2020

Obsah

Zhrnutie 8

Úvod 10

Čo je to sebestačnosť? 11

- Sebestačnosť v minulosti 12

Aké sebestačné je Slovensko? 13

- Obchodná bilancia 13
- Domáca produkcia vs. domáca spotreba 16
- Kalorický príjem 18
- Predaj slovenských produktov 20
- Čo je slovenská potravina? 21

Negatívne dopady politickej snahy o zvyšovanie sebestačnosti 22

- Medzinárodný obchod a potravinová bezpečnosť 23
- Spotrebiteľská voľba 23
- Lokálnosť a environmentálne dopady 24
- Nadnárodné potravinárstvo 26
- Sebestačnosť v nepotravinárskom sektore 26
- Sebestačnosť vo svete a protekcionizmus 27

Záver: Slovenské poľnohospodárstvo a potravinárstvo vie prosperovať aj bez sebestačnosti 29

Zdroje 30

O autorke 37

Zhrnutie

Sebestačnosť je dnes opäť spomínaná ako zázračný cieľ agropolitiky, ktorý pomôže vyriešiť problémy v poľnohospodárstve a zabezpečí prežitie v krízových časoch. Slovensko s politikou sebestačnosti už skúsenosti má – a nepochádzajú len z čias socializmu. Žiaľ, tento dobre mienený cieľ podporiť slovenskú produkciu v minulosti priniesol veľa negatívnych dôsledkov, no žiadne zázračné riešenia. Namiesto sebestačnosti by sa pozornosť mala preniesť na konkrétne reformy, ktoré pomôžu sektoru prosperovať.

Na úvod predstavíme zhrnutie nedostatkov v súčasnej argumentácii ohľadom potravinovej sebestačnosti, ktorým sa detailnejšie budeme venovať v tejto štúdii:

- Po zvyšovaní potravinovej sebestačnosti volajú záujmové združenia a aj vláda. Produktivita v poľnohospodárskom a potravinárskom sektore však nie je problémom chýbajúcej politiky sebestačnosti.
- Sebestačnosť za socializmu bola dosahovaná pomocou dotácií a na úkor bezpečnosti a kvality potravín. Potravinárske produkty presahovali povolené množstvo ťažkých kovov a mnohé druhy ovocia, zeleniny či iných produktov boli nedostupné. **Norma v tom čase napríklad pripúšťala len 15mg/kg medi, vo výrobkoch sa našlo 125 mg/kg.**
- Pod zámienkou zvýšenia potravinovej sebestačnosti boli navrhnuté **zákony, ktoré poškodzovali podnikateľské prostredie** (ako napr. povinný podiel slovenských produktov v letákoch), či inak obmedzovali voľný pohyb tovarov v rámci spoločného trhu EÚ.
- **Potravinová sebestačnosť neznamená potravinová bezpečnosť.** Kvalitné, bezpečné a cenovo dostupné potraviny sa k spotrebiteľom dostanú skôr pomocou otvorených trhov, nie ich obmedzovaním.
- Potravinová bezpečnosť je funkciou blahobytu v spoločnosti. Ten možno dosiahnuť len lepšími podmienkami na podnikanie, bez obmedzovania zahraničného obchodu.
- **Uprednostnenie domácich výrobcov porušuje pravidlá EÚ.** Európska komisia vyzvala Bulharsko a Rumunsko, aby svoje zákony o povinnom podiele domácich produktov zrušili, keďže porušovali princíp nediskriminácie a voľného pohybu tovarov. Podobne bolo napomenuté aj Slovensko za zákon, ktorý porušoval práva predajcov na vlastný dizajn a výber produktov.
- Len v roku 2018 spotreboval každý obyvateľ Slovenska v priemere 36 kg južného ovocia a dopyt po ňom má stúpajúci trend. Politika sebestačnosti ignoruje spotrebiteľskú voľbu a zužuje výber spotrebiteľov.
- **Lokálna produkcia prekračuje politické hranice.** Slovenské produkty nemusia byť vždy najbližšie. Pre Podtatrancov sú potraviny z južného Poľska lokálnejšie ako tie z Podunajskej nížiny.
- **Politika sebestačnosti nie je ekologickejšia.** Doprava má len malý vplyv na celkový objem produkovaného CO2 v poľnohospodárstve a potravinárstve. Dôležitejší aspekt ako vzdialenosť je druh dopravy, ktorým sú plodiny a potraviny prepravované. Britská štúdia zistila, že jablká dovezené z Nového Zélandu do Británie produkovali menej CO2 ako jablká vypestované v Británii.
- Letecká doprava produkuje najviac splodín CO2, zároveň je však najmenej používaným spôsobom prepravy potravín.
- Pri dovoze na Slovensko prevládajú produkty s vyššou pridanou hodnotou a, naopak, pri vývoze zas produkty s nižšou pridanou hodnotou. Tento trend nasvedčuje tomu, že **záporná obchodná bilancia nie je výsledkom nízkej sebestačnosti, ale skôr štruktúry poľnohospodárskej a potravinárskej výroby.**

- Nadnárodné potravinárstvo je zastúpené aj na Slovensku, jeho efektivita a pridaná hodnota tkvie v napojení na medzinárodné trhy a využívaní slovenskej pracovnej sily, v kombinácii s využívaním zahraničných surovín.
- **Z 28 krajín EÚ (vrátane Spojeného kráľovstva) malo v roku 2018 kladnú obchodnú bilanciu v poľnohospodárskych produktoch len 11 krajín.**
- Sebestačnosť Slovenska z hľadiska kalorickej produkcie je podľa poľskej štúdie viac ako 100 %. **Slovensko od roku 1990 dokonca zaznamenalo rast sebestačnosti v kalorických hodnotách.**
- Sebestačnosť v produkcii potravín nemá rozhodujúci vplyv na podiel hladujúcich občanov v danej krajine.
- V čase pandémie bolo vo svete zavedených 256 obchodných opatrení, z nich bolo 147 určených na podporu obchodu a zvyšných 109 obchod obmedzuje.
- Aj bez sebestačnosti existujú na Slovensku príklady produktívnych firiem, ktoré vďaka špecializácii výroby tvoria pracovné miesta, prinášajú nové technológie a produkujú kvalitné potraviny. Snaha o sebestačnosť nie je zárukou ich dobrého fungovania.

Úvod

Posledné roky poľnohospodárskej politiky si na Slovensku kládli za cieľ zvyšovanie potravinovej sebestačnosti. Už v roku 2014 si ministerstvo pôdohospodárstva pod vedením Ľubomíra Jahnátka zaumienilo zvýšiť podiel sebestačnosti na 80 %.[1] Gabriela Matečná, ktorá viedla rezort od roku 2016, hovorila o 70 % sebestačnosti do 10 rokov.[2] Bola a je to reakcia na nízku produktivitu v sektore, ktorý od revolúcie nedokázal držať krok s rozvíjajúcim sa priemyslom a službami. Počas koronakrízy sa sebestačnosť skloňovala ako potrebné kritérium pre zabezpečenie potravinovej dostupnosti. Nová vláda v roku 2020 tento cieľ nepochovala, naopak, spomína ho v programovom vyhlásení ako svoju prioritu.

Prečo je sebestačnosť u slovenských politikov tak obľúbeným cieľom? V tejto analýze sa pozrieme na to, čo znamená byť sebestačný v produkcii potravín, ako je na tom Slovensko, či je tento cieľ ekonomicky obhájiteľný a či možno problémy v sektore poľnohospodárstva spájať s nízkou sebestačnosťou. Rovnako sa pozrieme bližšie na to, ako sa pod zámienkou sebestačnosti zvyšuje miera protekcionizmu v sektore, čo škodí spotrebiteľom, znižuje potravinovú bezpečnosť a deformuje konkurenčné prostredie.

O tom, že sebestačnosť je ekonomicky nezmyselný koncept, sa napísalo veľa. Ľudia prosperujú a zvyšujú svoj blahobyt práve vďaka spolupráci a špecializácii. Na svete neexistuje krajina, v ktorej by si ľudia vyrábali všetko sami a využívali len vlastné zdroje. Nie je to ekonomicky výhodné ani prakticky možné. Ani len Severná Kórea, najizolovanejšia krajina sveta, nie je sebestačná. Obchoduje s Čínou a neraz prijala potravinovú pomoc aj od kapitalistického sveta. Iná situácia je v poľnohospodárstve a potravinárstve. Obhajcovia tohto nápadu argumentujú, že v poľnohospodárstve existuje množstvo produktov, ktoré by bolo z rôznych dôvodov výhodnejšie vyrábať „doma", a preto má zmysel, ak sa štát snaží o podporu sebestačnosti vo výrobe vybraných produktov. Na Slovensku politici už skôr pochopili, že 100 % sebestačnosť vo výrobe potravín nie je dosiahnuteľný cieľ, preto sa objavovali čísla ako 80 % či 70 % do roku 2030. Každé číslo v hospodárskej politike by však malo mať svoje opodstatnenie. Je snaha o vyššiu sebestačnosť zárukou toho, že výrobcovia budú dodávať na trh kvalitné produkty, v dostatočnom množstve a za ceny, ktoré budú pre spotrebiteľov prijateľné? V tomto texte sa nebudeme venovať cieľu 100 % sebestačnosti, ale pozrieme sa na to, aké dopady môže mať politická snaha o jej zvyšovanie.

Očakávané pozitívne dopady vyššej sebestačnosti

Slovenské poľnohospodárstvo vykazuje v porovnaní s inými európskymi krajinami nízku produktivitu. Hrubá pridaná hodnota produkcie na hektár pôdy je aj v porovnaní s krajinami V4 najnižšia. Tento bôľ si sektor nesie so sebou dlhodobo a mnohokrát sa slabá produktivita stotožňuje so slabou sebestačnosťou. Preto sa aj dnes hovorí o snahe zvyšovať potravinovú sebestačnosť s cieľom dostať na trh viac slovenských produktov.

Cieľ potravinovej sebestačnosti je **v programovom vyhlásení vlády 2020** opísaný nasledovne:

„Strategickým cieľom Vlády SR je efektívne a udržateľným spôsobom využiť prírodný potenciál Slovenska na zvýšenie úrovne vlastnej potravinovej sebestačnosti a na zvýšenie podielu domácich potravín. Keďže vláda si plne uvedomuje nízku úroveň potravinovej sebestačnosti Slovenska a jej zvýšenie považuje za strategický záujem štátu a prioritu vlády, ďalším, nemenej dôležitým cieľom je dosiahnuť čo najvyššiu sebestačnosť vo výrobe potravín a domácou produkciou zabezpečiť pre našich občanov kvalitné a bezpečné potraviny. Pôdohospodárstvo musí plniť významné ekologické, ekonomické, sociálne a spoločenské funkcie na národnej úrovni. Zároveň nesmie poškodzovať ďalšie ekosystémy nielen v súčasnosti, ale ani v budúcnosti."

Pozreli sme sa na najčastejšie argumenty za zvýšenie potravinovej sebestačnosti, ktoré sa objavujú na Slovensku. Mnohé sa týkajú potravinovej bezpečnosti. Vyššia domáca produkcia má zabezpečiť kvalitnejšie, bezpečnejšie a dostupnejšie potraviny pre domácich spotrebiteľov.Tento argument citujú nielen politici, ale aj bežní občania.

Už Eurobarometer z roku 2012 ukazuje, že pre Slovákov je dôležitá sebestačnosť, pôvod potravín a obavy z nedostatku ich trápia viac ako ostatných Európanov.[3] Domáca produkcia má byť zároveň poistkou voči prípadnému zatvoreniu hraníc a zastaveniu dovozu potrebných potravín.

V prípade kvality je pre spotrebiteľa jednoduchšie odsledovať a pochopiť výrobný proces a čerstvosť potravín, ak jednotlivé kroky prebiehajú v domácej krajine, ako keď je celý proces medzinárodný a jednotlivé fázy (od primárnej produkcie po spracovanie a balenie) prebiehajú každá v inej krajine. V tejto súvislosti obhajovatelia vyššej sebestačnosti argumentujú, že vďaka vyššej domácej produkcii dochádza k znižovaniu CO2 v dôsledku skracovania dopravných trás a tiež k odľahčeniu dopravy. V neposlednom rade sa objavujú argumenty, že podpora domácej sebestačnosti prispieva k vyššej zamestnanosti, predstavuje perspektívu zamestnania dlhodobo nezamestnaných a nízkokvalifikovaných osôb a takto pomáha rozvíjať vidiecke regióny.

Ďalší opakujúci sa argument sa týka zachovania tradičných a regionálnych výrobkov. Vďaka podpore sebestačnosti dochádza k zachovaniu plodín a potravín, ktoré sú pre daný región špecifické. Vyššia domáca výroba pre ďalších znamená aj vyšší vývoz do zahraničia a príjem z neho. V nasledujúcich častiach tejto analýzy sa bližšie pozrieme na opodstatnenosť týchto argumentov.

Čo je to sebestačnosť?

V širšom zmysle je sebestačnosť považovaná za stav, kedy sa človek či rôzne spoločenské celky spoliehajú pri pokrytí vlastných potrieb hlavne na vlastné zdroje a aktivitu. V dnešnom globalizovanom svete sa úplná sebestačnosť dosahuje len veľmi ťažko. Už len obyčajný obložený chlebíček si vyžaduje obrovské množstvo práce a vysokú mieru spolupráce – od vypestovania pšenice na chlieb, vyťaženie soli, až po spracovanie mäsa, nehovoriac o tom, že aj to mäso pochádza z chovu, ktorý si vyžaduje veľké množstvo úkonov predtým, ako sa dostane k spotrebiteľovi. Takto by sme pri každej surovine mohli pokračovať ešte veľmi dlho. Ak by sme to aj (s miernym zjednodušením) zvládli pripraviť sebestačne, bolo by to veľmi drahé na čas a zdroje. Túto spoluprácu navyše neriadi žiadny politik, ale spotrebitelia svojím dopytom a podnikatelia, ktorí sa snažia odpovedať ponukou.

V tejto analýze sa nebudeme zaoberať sebestačnosťou menších celkov (obcí, regiónov), keďže politickým cieľom je dosiahnuť sebestačnosť v rámci hraníc Slovenska. Potravinovú sebestačnosť na úrovni krajín definuje Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo (Food and Agriculture Organization, ďalej len FAO) ako koncept, do akej miery dokáže krajina uspokojiť svoje potravinové potreby z domácej produkcie.[4] Sebestačnosť zjednodušene môžeme považovať za **stav, keď podnikatelia v danej krajine produkujú viac alebo rovnaké množstvo potravín, ako skonzumujú jej občania**. Odvíja sa od toho, čo sa v rámci hraníc pozorovanej krajiny produkuje, ale aj od toho, aká je spotreba priemerného občana. V tomto ohľade sa často rozlišuje sebestačnosť v produkcii rôznych výrobkov, ako napr. v produkcii mlieka, ovocia, zeleniny, a pod. Vzhľadom na klimatické podmienky totiž nedáva zmysel, aby sebestačnosť v produkcii citrusových plodov bola v našom pásme vysoká, a to aj napriek tomu, že domáce obyvateľstvo ho konzumuje. To je aj jeden z častých argumentov, prečo je dosiahnutie 100 % sebestačnosti nerealizovateľný cieľ. Slovenskí spotrebitelia by sa museli vzdať dopytu po pomarančoch, citrónoch a iných „exotických" plodoch, ktoré sa u nás nepestujú, alebo by ich pestovanie bolo príliš drahé na to, aby to bolo výhodné. Sebestačnosť sa nedá jednoznačne definovať. Tak ako panujú medzi krajinami kultúrne, demografické, ekonomické či sociálne rozdiely, tak je aj otázka „ideálneho" podielu domácich potravín nejasná. V nasledujúcich častiach sa pozrieme na rôzne prístupy k sebestačnosti a ich (možné) dopady.

Sebestačnosť v minulosti

Sú očakávané pozitívne dopady politiky sebestačnosti vôbec realistické? Pohľad do minulosti napovie viac. Strach z nedostatku potravy sprevádza ľudstvo celé stáročia. Predtým ako sa vyvinul globálny trh, boli hladomory totiž reálnou hrozbou. V 14. storočí došlo k viacerým neúrodám naprieč Európou, ktoré zanechali množstvo mŕtvych a chorých. Írsky hladomor z roku 1845 mal za následok viac ako 1 milión betí, prevažne z radov chudobného vidieckeho obyvateľstva.[5] Krajina sa spoliehala len na niekoľko základných domácich plodín, čo spôsobilo problémy, keď prišla neúroda zemiakov. Vtedajší politici sa snažili riešiť situáciu tým, že povolili dovoz kukurice, ktorá čiastočne zmiernila hlad. Avšak neposkytovala potrebnú výživu pre obyvateľov. Prekážky v obchode spôsobili, že dodávky boli slabé a nedostali sa tam, kde to bolo potrebné. Podobne to bolo aj v 20. storočí v Rusku, kedy došlo k narušeniu distribúcie potravín v rámci krajiny kvôli občianskym nepokojom. Pomoc proti hladomoru museli žiadať zo zahraničia, nakoniec prišla z USA.[6] Podobnú analógiu nájdeme aj na nižšej úrovni. Roľnícke rodiny boli potravinovo sebestačné, no v ich prípadoch nemožno hovoriť o potravinovej bezpečnosti. Pri zmene klimatických podmienok (tuhšia zima, sucho, povodne) boli odkázaní na obchodovanie.

Téma sebestačnosti nie je v našich podmienkach novinkou. Mnohí ľudia nostalgicky spomínajú na socializmus, kedy sme si „všetko produkovali sami". Faktom je, že v posledných desaťročiach produkcia mnohých plodín či živočíšnych produktov na Slovensku zaznamenala výrazný pokles. Na druhej strane, za socializmu išlo často o sebestačnosť „na oko". Mnohí zažili dlhé rady na zemiaky, mäso či ovocie. Našťastie sa v Československu nekonali experimenty, ktoré viedli k hladomorom, no nešlo ani o kvalitnú a zdravú výrobu v potravinárstve a poľnohospodárstve, ako niektoré strany dnes tvrdia.[7]

Okrem toho, že sortiment potravín bol omnoho užší, aj ekologickosť výroby ťahala za kratší koniec. Konzervatívny inštitút M.R Štefánika v spolupráci s agentúrou Focus publikoval rozsiahly výskum, ktorý okrem iného zistil, že až 71 % Slovákov si myslí, že potraviny boli v predchádzajúcom režime bezpečnejšie a kvalitnejšie ako sú dnes.[8] Vo svojej publikácii tento mýtus vyvracia. V socialistickom Československu sa na hektár pôdy používalo v priemere až päťkrát viac pesticídov ako vo Francúzsku. Dnes je oproti minulosti používanie chemických hnojív výrazne nižšie.[9] Potraviny navyše vykazovali výrazne vyššie hodnoty ťažkých kovov ako bolo prípustné. **Norma v tom čase napríklad pripúšťala len 15mg/kg medi, vo výrobkoch sa našlo 125 mg/kg.**[10] Samozrejme, že škodlivé látky ako napr. DDT sa používali aj v kapitalistických krajinách, avšak prístup k informáciám o škodlivosti niektorých výrobkov bol v socialistických krajinách obmedzený. Je otázne, či sa v mene vyššieho cieľa sebestačnosti neprestane dbať na bezpečnosť potravín ajdnes. Hoci je v aktuálnej verejnej debate sebestačnosť často stotožňovaná s kvalitou, určite tieto dva pojmy nemôžeme považovať za rovnocenné.

Išlo však naozaj o sebestačnosť? Viaceré zdroje uvádzajú, že to tak nie je. V prvom rade treba uviesť, že rozloha ornej pôdy v rámci Československa bola väčšia, populácia spoločnej krajiny početnejšia, čo zabezpečovalo rozsiahlejšie produkčné možnosti. Napriek tomu dochádzalo k vzájomnému obchodu potravín s krajinami RVHP, ale aj s kapitalistickými krajinami.[11] Zdroje z iných sektorov boli presúvané na podporu poľnohospodárstva a viac ako 80 % príjmov poľnohospodárov tvorili transfery.[12] Ekonomická neefektívnosť a hlavne chýbajúce know-how, ktoré sa šírilo vo zvyšku sveta, spôsobilo zaostávanie poľnohospodárskej a potravinárskej výroby.

Podobne nesebestačné boli aj iné komunistické krajiny. **Bývala Nemecká demokratická republika (NDR) v 70-tych rokoch dovážala viac ako polovicu ovocia mierneho klimatického pásma zo zahraničia.**[13] V 80-tych rokoch sa vláda snažila dosiahnuť vyššiu sebestačnosť obmedzovaním importov exotického ovocia zo zahraničia a ich náhradou za ovocie mierneho klimatického pásma, predovšetkým jablkami. Priemerná spotreba vybraných druhov ovocia tak výrazne klesla a kvalita domácich potravín nezodpovedala očakávaniu spotrebiteľov. Sortiment ovocia sa v roku 1989 obmedzil na jablká „žlté delicious", ktorému sa ľudovo hovorilo aj „žltá bieda".[14] Dobové svedectvá potvrdzujú, že kritika občanov sa začala

objavovať čoraz častejšie a tak aj v jednej úradnej sťažnosti v Drážďanoch zaznelo, že matka svojim deťom dáva chemické preparáty ako náhradu vitamínov a deti „už nevedia ako vyzerajú marhule".[15] Politika sebestačnosti prispela k nespokojnosti občanov a následnému pádu režimu.

Bývalý Sovietsky zväz rovnako razil politiku sebestačnosti, avšak táto bola dosahovaná nízkou produktivitou na hektár a slabým výberom pre spotrebiteľov.[16] Aj tu ale viaceré zdroje spochybňujú „úspech" tohto cieľa. O nesebestačnosti Sovietskeho zväzu svedčí napr. veľký výkup obilia z USA v roku 1972[17], či neskoršie embargo na dovoz obilia, ktoré uvalilo USA na krajinu v 80-tych rokoch.[18] Tieto príbehy sú zarážajúce aj preto, že na danom území nebola núdza o úrodnú zem a dobré klimatické podmienky. Ľudovo sa hovorí Ukrajine „obilnica sveta", pre rozsiahle plochy úrodnej poľnohospodárskej pôdy. Napriek tomu, politika sebestačnosti nezabezpečila dostatočnú produkciu obilia, tvárou v tvár socialistickej neefektivite.[19]

Pozrime sa ale aj na postsocialistické 90-te roky a novší vývoj. Kvalitatívne ale aj z hľadiska šírky sortimentu bola ponuka pred revolúciou na veľmi slabej úrovni oproti dnešku. Ako však vyzeral vývoj po roku 1989? Otvorenie hraníc a voľný pohyb tovarov spôsobil, že bývalé socialistické podniky museli čeliť konkurencii zo zahraničia, ktorá mala lepšie kapitálové vybavenie a využívala najnovšie technológie. Bolo evidentné, že mnohé podniky boli odsúdené na zánik.

S nimi aj produkcia niektorých plodín a potravinárskych výrobkov. Najväčší pokles v produkcii zaznamenali strukoviny, ale aj čerstvá zelenina. Výrazne poklesla aj živočíšna produkcia, najmä výroba mäsa. Tento proces však zažili aj iné postsocialistické krajiny, ktoré sa otvorili svetovému trhu. Rozdiel je v tom, ako sa adaptovali na nové podmienky trhovej ekonomiky. Exemplárny príklad je Nemecko. Vo východnej časti krajiny sa poľnohospodársky a potravinársky sektor pasoval s podobnými problémami ako socialistické Československo – prezamestnanosť, environmentálna záťaž a začarovaný kruh nízkych úspor, investícií a produktivity. Namiesto snahy o sebestačnosť však osud fariem v bývalej NDR ovplyvnila ich reštrukturalizácia, príliv kapitálu a právneho know-how od západných susedov.[20] Znamenalo to okrem iného redukciu pracovných miest v poľnohospodárstve z 932 000 na 179 100 len za prvé 3 roky transformácie na trhové hospodárstvo (1989 – 1993).[21] Všetky bývalé socialistické družstvá sa museli pretransformovať do inej právnej formy (s.r.o., a.s., družstvo, a pod.) do konca roka 1991. V opačnom prípade automaticky zanikli. Slovensku chýbala odvaha výraznejšie reformovať, zmeny postupovali pomaly a nedôsledne, a následky tohto zanedbania sú citeľné dodnes.

Aké sebestačné je Slovensko?

Pre lepšie pochopenie celej problematiky v slovenskom kontexte, je užitočné preskúmať súčasnú mieru sebestačnosti v domácej agropotravinárskej výrobe. Ak je naším cieľom zmeranie sebestačnosti, najčastejšie sa udáva dvoma spôsobmi:

1. ako saldo zahraničného obchodu s potravinami
2. ako pomer domácej produkcie s priemernou domácou spotrebou potravín.

Obchodná bilancia

Kritici nízkej potravinovej sebestačnosti najčastejšie upozorňujú na saldo zahraničného obchodu v agropotravinárskom sektore. To bolo v posledných rokoch negatívne, teda hodnota dovozu agropotravinárskych produktov prevýšila hodnotu vývozu. Celková hodnota salda v roku 2018 bola -1,648 mld. eur.[22] Ide však o monetárne vyjadrenie, čo znamená, že suma neodhalí viac o štruktúre dovozu a vývozu agropotravinárskych výrobkov. Zelená správa za rok 2018 napovedá, že pri dovoze hodnotovo prevládali skupiny výrobkov 02 – hovädzie, bravčové a hydinové mäso a 22 – nealkoholické a alkoholické nápoje a ocot. Pri vývoze zas skupiny 04 – mlieko, mliečne výrobky, vajcia a med, 10 – obilie, 12 – olejnaté semená a plody.[23]

Aj pri štruktúre sa teda potvrdzuje, na čo sa v poľnohospodárskom a potravinárskom sektore upozorňuje už dlhšie – pri dovoze prevládajú produkty s vyššou pridanou hodnotou a, naopak, pri vývoze zas produkty s nižšou pridanou hodnotou. Tento trend nasvedčuje tomu, že záporná obchodná bilancia nie je výsledkom nízkej sebestačnosti, ale skôr problém štruktúry poľnohospodárskej a potravinárskej výroby. Nemalým dielom prispieva aj dominancia rastlinnej výroby pred živočíšnou výrobou.[24] Dôvodom môže byť aj malá chuť zahraničných investorov otvárať nové potravinárske podniky. Investície v posledných rokoch sa sústreďujú viac na modernizáciu alebo rozšírenie existujúcich podnikov.

Je Slovensko v tomto ohľade špecifické? Nemecko taktiež zaznamenáva dlhé roky negatívne saldo obchodnej bilancie pri agropotravinárskych produktoch. Napriek tomu, že sa jedná o väčšiu krajinu, kde je zastúpenie veľkých aj malých podnikov a ekonomika je jednou z najkonkurencieschopnejších na svete, nie je sebestačnosť z hľadiska salda obchodnej bilancie vôbec bežným javom.[25] Rumunsko vykazuje taktiež zápornú obchodnú bilanciu. V tomto prípade je to dôsledok slabej produktivity sektora, ktorá je výsledkom vládnej politiky, ktorá najskôr obmedzovala vznik väčších fariem, potom presadzovala kolektivizáciu a opäť sa snažila o ich rozdelenie.[26] Podobne ako na Slovensku tak ide skôr o štrukturálny problém, než o problém spojený so sebestačnosťou. Podobne negatívne saldo si uchovávajú ale aj iné konkurencieschopné krajiny ako susedné Rakúsko[27] alebo Česko[28]. Z 28 krajín EÚ (vrátane Spojeného kráľovstva) má podľa údajov FAO kladnú obchodnú bilanciu v poľnohospodárskych produktoch len 11 krajín.[29] Údaje o obchodných bilanciách v poľnohospodárskych a potravinárskych produktoch sa v jednotlivých štatistikách mierne líšia, avšak zhodujú sa v ukazovateli, ktorý nás z hľadiska sebestačnosti zaujíma - v ktorých krajinách prevláda export nad importom v hodnotovom vyjadrení.

ZOZNAM KRAJÍN PODĽA OBCHODNEJ BILANCIE V AGROPOTRAVINÁRSKYCH PRODUKTOCH

KRAJINY S KLADNOU BILANCOU	KRAJINY SO ZÁPORNOU BILANCOU
BELGICKO	CYPRUS
BULHARSKO	ČESKO
DÁNSKO	ESTÓNSKO
FRANCÚZSKO	FÍNSKO
HOLDANSKO	GRÉCKO
ÍRSKO	CHORVÁTSKO
LITVA	LOTYŠSKO
MAĎARSKO	LUXEMBURSKO
POĽSKO	MALTA
ŠPANIELSKO	NEMECKO
TALIANSKO	PORTUGALSKO
	RAKÚSKO
	RUMUNSKO
	SLOVENSKO
	SLOVINSKO
	SPOJ. KRÁĽOVSTVO
	ŠVÉDSKO

Zdroj: FAOSTAT a WTO Trade profiles[30], vlastné spracovanie

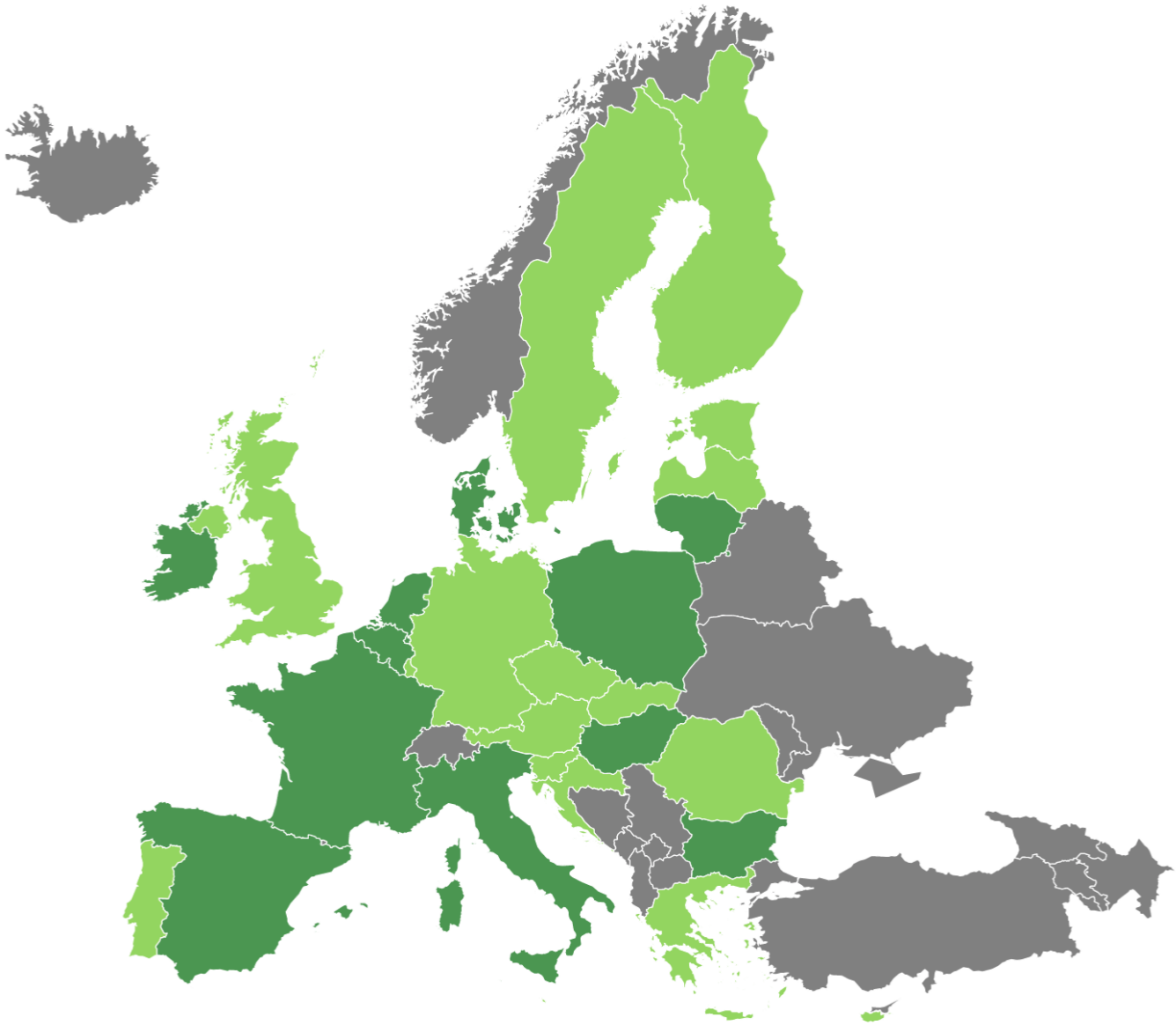

ZÁPORNÁ OB KLADNÁ OB N/A

Domáca produkcia vs. domáca spotreba

Pozreli sme sa na vybrané poľnohospodárske produkty - ich priemernú ročnú spotrebu občanmi Slovenska a ich celkovú produkciu v rámci slovenských hraníc. V tomto ohľade zástancovia cieľa potravinovej sebestačnosti argumentujú, že je nezmysel zamerať sa na exotické ovocie, ale sebestačnosť by sme mali dosahovať v „typicky slovenských" plodinách. Často sa tak citujú napríklad zemiaky, ktorým sa v našich zemepisných šírkach darí, alebo jablká. Ako to vyzerá s poľnohospodárskou produkciou na Slovensku ilustrujeme v nasledujúcej tabuľke.

Poľnohospodárska produkcia a priemerná spotreba na Slovensku (vybrané položky z rastlinnej výroby v tonách)

Slovenská produkcia	1990	2000	2018	2019	Spotreba 2018
Fazuľa	2 433	2 259	127	74	2 103
Zemiaky	778 707	418 842	169 953	182 421	271 369
Mak	3 442	584	2700	3 496	2 779
Pšenica	2 082 682	1 254 310	1 927 926	1 939 132	465 356
Slnečnica	56 060	117 344	201 614	128 265	n/A
Sója	4 374	4 814	104 525	116 939	n/A
Kukurica na zrno	369 646	440 365	1 515 835	1 444 812	5160
Hrozno	140 297	61 092	52 418	43 044	22 543

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie.

Pri porovnaní produkcie a spotreby môžeme vidieť, že Slováci spotrebujú výrazne menej pšenice, kukurice a maku, ako sa vyrobí v rámci hraníc Slovenska. Pri hrozne je situácia podobná, avšak tu je časť produkcie pravdepodobne určená na ďalšie spracovanie vo vinohradníctve. Naopak, výrazný pokles pestovania zemiakov spôsobil, že domáca produkcia už nedokáže pokryť domácu spotrebu, podobne je to aj pri fazuli.

Živočíšna výroba je z hľadiska produkcie a spotreby špecifickejšia, preto ju uvádzame v samostatnom prehľade. Klesajúci stav hospodárskych zvierat spôsobuje, že produkcia v rastlinnej výrobe hodnotovo prekonala živočíšnu produkciu. Najvýraznejší pokles vidíme v stave ošípaných (o 76 % v porovnaní s rokom 1990) a v počte hovädzieho dobytka (72 % pokles). Hydina zaznamenala menší pokles (o 20 %), stav oviec poklesol zhruba o polovicu.

Stav hospodárskych zvierat				
	1990	2000	2018	2019
Ovce	600 426	347 983	351 122	320 555
Hovädzí dobytok	1 563 070	646 148	438 855	432 253
Ošípané	2 520 524	1 488 441	627 022	589 228
Hydina	16 477 763	13 580 042	14 056 914	13 131 941

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

Pri živočíšnej produkcii sme sa bližšie pozreli na produkciu mäsa. Z údajov domácej spotreby a produkcie môžeme vyčítať, že pokrytie domácej spotreby domácou produkciou je predovšetkým v hovädzom a hydinovom mäse reálne. Pri produkcii bravčového mäsa domáce kapacity nestačia na pokrytie domácej spotreby.

Poľnohospodárska produkcia a priemerná spotreba na Slovensku (vybrané položky zo živočíšnej výroby v tonách)			
Slovenská produkcia a spotreba v roku 2018	Domáca produkcia	Spotreba podľa Zelenej správy	Spotreba podľa Štatistického úradu
Hovädzie mäso	**24 853**	27 133	28 035
Bravčové mäso	**76 558**	161 856	192 613
Hydinové mäso	**92 158**	120 010	121 107

Zdroj: Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2018 (Zelená správa) a Štatistický úrad, vlastné spracovanie

Keď sa pozrieme na zahraničný obchod so živočíšnymi produktami, v roku 2019 predstavoval vývoz hovädzieho dobytka len do tretích krajín (mimo EÚ) 21 258 kusov a do iných členských štátov EÚ 5 117 kusov, ktoré podliehali veterinárnej certifikácii.[31] Produkcia smeruje tam, kde je dostatočná cenová motivácia. Svedčia o tom aj zistenia Najvyššieho kontrolného úradu z roku 2018, kde je uvedené: *„Z analýzy dát je zjavné, že SR je schopná produkovať dostatočný objem živých zvierat. Napriek tomu neprestajne stúpa krivka importu čerstvého, chladeného aj mrazeného mäsa. Stále stúpajúci nepomer medzi importom a exportom s komoditami ŽV poukazuje na to, že pri navýšení investícií do tohto sektora a pri nastavení správnej štátnej stratégie by bol slovenský trh schopný absorbovať produkciu slovenského hovädzieho a bravčového mäsa."*[32]

Problémom nie je nedostatočná domáca produkcia alebo nesebestačnosť, ale dopyt slovenských spotrebiteľov po lacnejších produktoch, chýbajúce investície do kapacít na spracovanie živočíšnej produkcie a dotačný systém, ktorý motivuje skôr k produkcii s nižšou pridanou hodnotou. Spotrebiteľský dopyt sa pri presadzovaní politík sebestačnosti podceňuje. Ceny mäsa sú na Slovensku v porovnaní s inými európskymi krajinami podpriemerné.[33]

Sebestačnosť nie je stavová veličina, ale mení sa nielen v závislosti od produkcie, ale aj od trendov v spotrebiteľskom správaní. Podobne ako aj v iných európskych krajinách tak dochádza k významnejšiemu nárastu konzumácie hydinového mäsa.

Spotreba mäsa na obyvateľa v kg					
	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Mäso spolu	47,9	50,6	58,4	62,8	64,3
z toho					
Hovädzie a teľacie	4,2	4,3	4,8	5,2	5,2
Bravčové	28	30,9	35,4	35,9	35,4
Hydina	14,5	14,1	16,9	20,2	22,2

Zdroj: Štatistický úrad. Spotreba potravín v SR v roku 2018, vlastné spracovanie

Spotreba kravského mlieka na Slovensku za posledné roky zaznamenala rast. Ak by sme predpokladali konštantnú produkciu mlieka, znamená to, že sebestačnosť sa znižuje aj keď nedochádza k znižovaniu objemu produkcie. Hoci sa stavy hospodárskych zvierat znižovali, úžitkovosť dojníc rástla, čím sa zvýšila produktivita v sektore.

Spotreba mlieka na obyvateľa v litroch					
	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Mlieko a mliečne výrobky (v hodnote mlieka bez masla)	166,8	169,2	176,2	174,6	171,1

Zdroj: Štatistický úrad. Spotreba potravín v SR v roku 2018, vlastné spracovanie

Podobne je to aj v produkcii slepačích vajec. Ak sa pozrieme bližšie na domácu produkciu vajec, v nej dosahuje Slovensko pomerne vysokú mieru sebestačnosti (okolo 90 percent).[34] Väčšina produkcie pochádza z klietkového chovu a dnes spotrebitelia stále viac preferujú podstielkový chov alebo voľný výbeh. Preto aj napriek vysokej sebestačnosti kupujú niektorí spotrebitelia cielene zahraničné vajcia. Tieto príklady dokazujú, že miera sebestačnosti nehovorí nič o produktivite sektora alebo o štruktúre výroby.

Kalorický príjem

Pokiaľ ide o obavy zabezpečenia dostatočného množstva potravín v prípade uzavretia hraníc, nestačí sa pozrieť na saldo zahraničného obchodu vyjadreného v eurách. Dôležitý je objem „biomasy" a kalorický objem, ktorý sa vyprodukuje na Slovensku. Otázka teda znie: **Dokážeme v prípade uzavretia hraníc pokryť kalorickú potrebu obyvateľstva domácou produkciou?** Poľská štúdia z roku 2016 napovedá, že Slovensko patrí ku krajinám, ktoré sú kaloricky sebestačné a obavy z „vyhladovania" nie sú na mieste. Slovensko od roku 1990 dokonca zaznamenalo rast sebestačnosti v kalorických hodnotách.[35]

Sebestačnosť v kalorických hodnotách					
Krajina	**Potravinová sebestačnosť v energetických hodnotách (priemer)**			**Dynamika (1990 - 1999 = 100)**	
	1990 - 1999	2000 - 2009	2004 - 2009	2000 - 2009	2004 - 2009
Bulharsko	94	99	**101**	**104**	**107**
Chorvátsko	91	89	91	98	**101**
Česko	**109**	**104**	**106**	95	97
Estónsko	84	78	82	93	98
Litva	**105**	**107**	**110**	**102**	**105**
Lotyšsko	89	88	93	99	**104**
Poľsko	100	**101**	**104**	**102**	**104**
Rumunsko	97	89	91	92	93
Slovensko	100	**104**	**107**	**105**	**108**
Slovinsko	69	69	69	100	99
Maďarsko	**120**	**117**	**120**	97	100
EÚ 12	**101**	99	**101**	98	**101**
Rakúsko	95	96	96	100	100
Belgicko a Luxembursko	**112**	99	98	88	87
Dánsko	**157**	**147**	**146**	94	93
Fínsko	**106**	**105**	**103**	99	98
Francúzsko	**138**	**129**	**126**	93	91
Grécko	95	82	79	86	83
Španielsko	96	91	88	95	92
Holandsko	**116**	**114**	**116**	98	100
Írsko	**140**	**114**	**108**	81	77
Nemecko	**105**	**102**	**101**	97	96
Portugalsko	67	64	63	95	94
Švédsko	95	91	88	96	93
Spojené kráľovstvo	84	76	75	91	89
Taliansko	85	76	73	89	86
EÚ 15	**103**	96	94	93	92
EÚ	**102**	97	96	94	93

Zdroj: Food Self-Sufficiency of The European Union Countries - Energetic Approach. Journal of Agribusiness and Rural Development[36], vlastné spracovanie

Pre výpočet koeficientu sebestačnosti dali v štúdii do pomeru energetický príjem z poľnohospodárskej produkcie vyrobenej v danej krajine, s energetickým príjmom spotrebovaných produktov (z domácej a importovanej produkcie). Index s hodnotou nad 100 znamená, že daná krajina je exportérom energetickej hodnoty, index menší ako 100 zase opak – krajina je importérom kalorickej hodnoty. Členské štáty EÚ s indexom väčším ako 100 boli zväčša nížinaté krajiny s miernym podnebím a úrodnou pôdou.

Tento faktor napovedá, že argument ohrozenia hladom v prípade uzavretia hraníc neplatí, keďže kaloricky sa na Slovensku produkujú potraviny v dostatočnom množstve, len existuje nesúlad medzi poľnohospodárskou produkciou a preferenciami spotrebiteľov. Zaujímavá je tiež dynamika vývoja sebestačnosti – tzv. „nové" členské štáty zaznamenali skôr nárast kalorickej sebestačnosti, kým „staré" členské štáty stagnovali alebo zaznamenali pokles. Tento vývoj môže byť dôsledkom rozširovania spoločného trhu a zmenou spotrebiteľského správania.

Rovnako ako na Slovensku sa objavujú snahy o sebestačnosť aj v susednom Česku. Agrárny ekonóm Tomáš Doucha v rozhovore argumentuje, že pokiaľ objem produkcie prepočítame na spoločné jednotky (tony poľnohospodárskej biomasy, obilné jednotky alebo výživové jednotky), Česko produkuje až o 30 až 40 % viac, ako spotrebuje.[37] Problém sebestačnosti v rámci politickej argumentácie nie je presný, problémom je skôr štruktúra poľnohospodárskej produkcie. Technika, hnojivá, živočíšne liečivá, ropa – vstupy, ktoré sú v poľnohospodárstve potrebné, pochádzajú väčšinou zo zahraničia. Pri správnom skúmaní sebestačnosti by sa malo prihliadať aj na tieto vstupy.

Pri obave o bezpečnosť hrá dôležitejšiu rolu ako sebestačnosť logistická sieť a kapitálové vybavenie v poľnohospodárstve a potravinárstve. Príklady z minulosti (viď. kapitola Sebestačnosť v minulosti) napovedajú, že ani dostatok potravín v rámci hraníc krajiny nie je zárukou toho, že budú distribuované na miesta, kde budú najviac potrebné. Potraviny podliehajú skaze a sezónnosť väčšiny plodín si vyžaduje skladovacie kapacity (chladničky, mraziace boxy, vozidlá, baliarne, a pod.). Tento problém sa diskutuje aj v súvislosti so štátnymi hmotnými rezervami, ktorých fungovanie na Slovensku, ale napr. aj v Nemecku je kritizované, keďže v prípade potreby nie je domyslená ich logistika. Naopak, distribučné systémy a skladovacie kapacity súkromného sektora vo Švajčiarsku sú tak vyspelé, že krízové zásobovanie zveril štát do rúk výrobcom a dovozcom potravín. Štát sa tak sústredí na krízové plány, ktoré tvorí decentralizovane na úrovni kantónov. Každý región má svoju analýzu rizík, čím je zabezpečené riadenie rezerv na základe dát a reálnych hrozieb, nie použitím tzv. „one-size fits all" politiky. Príklady dobrej praxe zo zahraničia dokazujú, že namiesto aktívneho riadenia rezerv, by sa mal štát chopiť dohľadu a poradenstvu. Na Slovensku sa diskutovalo o výkupe sušeného mlieka či jahňaciny do hmotných rezerv, čo napr. v spomínanom Švajčiarsku prehodnotili, z dôvodu pomerne vysokej domácej produkcie mlieka či vysokých nákladov na skladovanie mäsa. Pravidelné analýzy stavu, rizík a otvorená diskusia odhalia, čo jez hľadiska potravinovej bezpečnosti účinné a vzhľadom na náklady aj efektívne.

Pre vybudovanie skladovacích kapacít potrebuje Slovensko investičné prostredie, ktoré je predvídateľné a bez zbytočnej byrokracie. Uľahčením investícií môže vzniknúť priestor pre nové logistické sklady, ktoré zlepšia potravinovú bezpečnosť, ale prinesú aj ďalšie benefity, napr. v podobe vyššej zamestnanosti. Potravinovú bezpečnosť tak možno docieliť aj bez domácej produkcie, nepôjde to však bez infraštruktúry. Preto ľudia v krajinách ako Venezuela, s priaznivými prírodnými podmienkami pre pestovanie množstva plodín, ale s kolabujúcou ekonomikou, stoja v rade na základné potraviny.[38]

Predaj slovenských produktov

Podiel tržieb z predaja slovenských výrobkov na celkových tržbách hovorí skôr v prospech slovenských výrobkov. Priemerný podiel tržieb z predaja domácich výrobkov sa podľa ministerstva pôdohospodárstva v roku 2016 pohyboval okolo 62 %.[39] Podiel vystavených slovenských výrobkov je ďalším ukazovateľom, ktorý sleduje napr. Potravinová komora Slovenska (ďalej len PKS). Tento ukazovateľ je však iný a v tom istom roku preukázal len okolo 40 % výrobkov na pultoch obchodov.[40] V roku 2020 to bolo tiež okolo 40 % a situácia sa napriek koronakríze od roku 2014 prakticky nezmenila.[41]

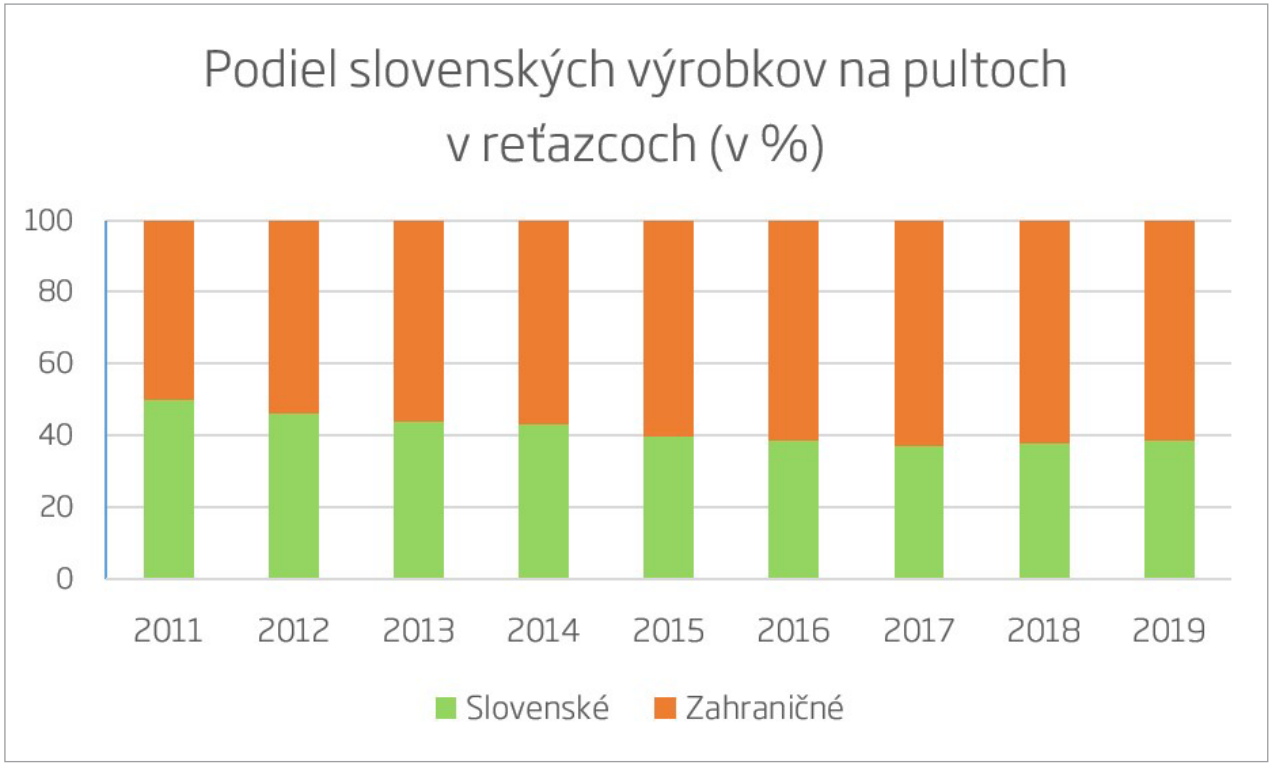

Zdroj: Go4Insight pre PKS

Pri tomto prieskume sa jedná o terénne zisťovanie podielu slovenských výrobkov (v určitom čase), v čom vidíme riziko menej presných dát ako pri analýze tržieb reťazcov.[42] Na rozdielnosť metodiky vykazovania pôvodu potravín upozorňuje expert na potravinovú bezpečnosť Martin Ondráš. Ak sa pôvod potravín vykazuje podľa EAN kódu, môžu byť aj darčekové balenia, obsahujúce slovenské produkty, vykazované ako zahraničné. Pri sídle výrobcu zas môžu byť aj zahraničné produkty označované ako slovenské.[43] Navyše, meranie podielu vystavených slovenských produktov znevýhodňuje obchody, ktoré majú možno vyšší počet slovenských produktov ako iné obchody, avšak aj celkovo širší sortiment produktov. V apríli 2020, kedy pandémia koronavírusu silne zasiahla slovenskú ekonomiku a uzavrela hranice, podľa PKS napriek tomu nedošlo k nárastu predaja slovenskej produkcie.[44] Aj v krízovej situácii bol dovoz zo zahraničia preferovaný oproti nahradeniu tovarov slovenskou produkciou. Je teda otázne, či by akékoľvek politické nariadenie v snahe o zvýšenie podielu slovenských produktov na pultoch reťazcov prinieslo očakávaný výsledok – viac kvalitných a cenovo dostupných domácich potravín.

Čo je slovenská potravina?

V globálnom potravinárstve sa fázy produkcie presúvajú z jednej krajiny do druhej. Plodina sa vypestuje v Afrike, spracuje na Slovensku na medziprodukt, ktorý sa rozváža do ďalších krajín ako prísada v potravinárstve a balí na ďalších miestach, ktoré sú možno bližšie ku konečnému zákazníkovi. Slovenská čokoláda by nebola možná bez kakaa vypestovaného v Ghane, podtatranská káva by sa bez dodávok zŕn z tropického pásma tiež nezaobišla a obľúbené keksy s palmovým či kokosovým olejom sú tiež závislé od dodávok z rôznych kútov sveta. Napriek tomu si tieto potraviny píšu ako krajinu pôvodu Slovensko. Ako to teda je s definíciou slovenských produktov?

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka to vo svojej vyhláške definuje takto[45]:

„Slovenský poľnohospodársky produkt *je produkt, ktorý bol vypestovaný alebo zberaný v Slovenskej republike alebo cielene získaný v Slovenskej republike od zvierat znáškou, zo zabitých chovaných zvierat alebo z voľne žijúcich zvierat lovom alebo z farmového chovu zveri.*

Slovenská potravina *je potravina, na výrobu ktorej najmenej* ***75 % surovín a prísad z celkového množstva surovín*** *použitých na jej výrobu pochádza zo Slovenskej republiky a všetky fázy jej výrobného procesu sa uskutočňujú v Slovenskej republike.*

Potravinu možno označiť slovami ***„Vyrobené na Slovensku“****, ak všetky fázy jej výrobného procesu sa uskutočňujú v Slovenskej republike. Všetky produkty označené Značkou kvality SK tiež spĺňajú podmienky Slovenskej potraviny.“*

Ani jedna definícia nie je presná a vyžaduje si určitú mieru skúmania a dokazovania. V prípade poľnohospodárskeho produktu je vývoz živých zvierat, ich porážka a spracovanie v zahraničí dôvod na to, aby mäso z nich bolo označované ako „zahraničné“. Napriek tomu, že hovädzí dobytok odchovaný na Slovensku tu strávil viac času ako kdekoľvek inde a po spracovaní bolo mäso dovezené opäť na Slovensko. Výpovedná hodnota krajiny pôvodu je v tomto prípade veľmi nízka a z hľadiska kvality by spotrebiteľa mal zaujímať práve spôsob chovu a hygienické podmienky pri spracovaní, nie údaj o pôvode.

Podiel 75 % surovín slovenského pôvodu je faktor, ktorý sa kontroluje ťažko. Len pri obyčajných oblátkach sme napočítali 18 prísad zloženia, pri ktorých by sa muselo jednotlivo skontrolovať, odkiaľ pochádzajú a určiť ich pomery. Nehovoriac o tom, že dodávky sa môžu zmeniť – kým jedna séria výrokov bude s cukrom pôvodom zo Slovenska, ďalšia už môže byť vyrobená s českým cukrom, čím dôjde k porušeniu 75 % pravidla. Podobne to platí aj naopak, ak pri výrobe produktu nahradia slovenské suroviny tie zahraničné. Napriek tomu, táto malá zmena málokedy zasiahne do označovania výrobku, lebo kontrolovanie takýchto parametrov je v praxi nemožné, a nie je z hľadiska zdravého konkurenčného prostredia ani žiadúce a pravdepodobne nie je ani rozhodujúcim faktorom nákupu konkrétnej oblátky pre spotrebiteľov. Slovenská potravina je pojem, ktorý sa ťažko skúma a akékoľvek štatistiky založené na podiele slovenských potravín sú s vysokou pravdepodobnosťou nepresné.

Negatívne dopady politickej snahy o zvyšovanie sebestačnosti

Programové vyhlásenie síce vytýčilo zvýšenie potravinovej sebestačnosti ako svoj cieľ, ale neopisuje prostriedky, akými má byť tento cieľ dosiahnutý. Práve pri pohľade na minulosť by mal v slovenskom kontexte zasvietiť varovný signál. „Voľná ruka“ môže znamenať akúkoľvek politiku – a pravdepodobne takú, ktorá zavádza ďalšie obmedzenia v podnikaní. Bývalá ministerka pôdohospodárstva Gabriela Matečná bojovala za zavedenie špeciálneho odvodu pre obchodné reťazce, ktorý obhajovala taktiež pod zámienkou vyššej sebestačnosti: *„Schválenie odvodu znamená, že budeme mať viac slovenských potravín. Potravín, ktoré sú plne pod kontrolou našej Štátnej veterinárnej a potravinovej správy i Ústredného kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho z poľa či maštale až na stôl. Znamená to ešte vyššiu kvalitu potravín pre slovenského spotrebiteľa.“*[46] Tento odvod bol po štyroch mesiacoch od schválenia v parlamente zastavený Európskou komisiou z dôvodu selektívneho uplatňovania najmä voči zahraničným reťazcom a predstavoval tak nedovolenú štátnu pomoc.[47]

INESS vo svojej analýze upozornil, že odvod by zvýšil ceny potravín, zasiahol aj časť potravinárov, zredukoval objem prostriedkov na mzdy a investície v maloobchode a v neposlednom rade by znamenal ďalšiu byrokratickú záťaž.[48] Tieto pokusy navyše vysielajú zlý signál potenciálnym zahraničným investorom, ktorí majú záujem o predvídateľné podnikateľské prostredie. Môže to byť aj jeden z dôvodov, prečo sa za posledné roky investície v potravinárskom sektore redukovali na existujúce prevádzky. V období 2010 – 2020 sa v odvetví potravinárstva objavilo len 5 zahraničných alebo medzinárodných subjektov s viac ako 50 zamestnancami.[49]

Medzinárodný obchod a potravinová bezpečnosť

Vo verejnej debate sa sebestačnosť zamieňa s potravinovou bezpečnosťou. V tomto ohľade je dôležité zadefinovať pojem potravinovej bezpečnosti, ktorá znamená bezpečné, ekonomicky, fyzicky a sociálne dostupné potraviny pre všetkých ľudí v akomkoľvek čase tak, aby spĺňali ich stravovacie obmedzenia a preferencie.[50] Táto definícia napovedá, že **pôvod potravín nerozhoduje o ich kvalite a dostupnosti.** V minulosti boj s hladomormi vyhral medzinárodný obchod a spolupráca, nie vládna politika sebestačnosti a izolácie.

Advokáti politík sebestačnosti napriek tomu často argumentujú, že je dôležitá z hľadiska potravinovej bezpečnosti štátu, keďže okolitý svet je plný neistôt a v prípade uzavretia hraníc príde domáci trh o pravidelné dodávky potravín. Neistota a nebezpečenstvo môže vzniknúť aj v domácom prostredí. Otvorenosť a prepojenosť na svetový trh tak má význam v prípade katastrofy v domovskej krajine. Tu nemusíme uvažovať len o prírodných katastrofách ako sú povodne či suchá. Aj kontaminácia chemickými látkami môže spôsobiť, že poľnohospodárska produkcia bude dlhé desaťročia nevhodná na konzumáciu. Dodnes sú tak veľké rozlohy poľnohospodárskej pôdy zasiahnuté a vylúčené z obrábania napr. v okolí Černobyľu.[51] Na Slovensku sa napr. hovorí o lokalitách, kde je kontaminovaná pôda ako výsledok predošlej priemyselnej činnosti.[52] V snahe o sebestačnosť ignorujeme túto hrozbu.

Sebestačnosť vždy znamená obmedzenie zahraničnej konkurencie. Podporovatelia myšlienky sebestačnosti na Slovensku to vo verejnej debate popierajú.[53] Predstavme si však situáciu, kedy dôjde k masívnemu znehodnoteniu domácej produkcie. Ak politika sebestačnosti preferuje domáce výrobky pred zahraničnými, znovuobnovenie obchodných vzťahov so zahraničím nie je automatické. V rámci globálneho obchodu (s potravinárskymi či nepotravinárskymi produktmi) je viacero známych prípadov odvetných opatrení, kedy jedno obmedzenie vyvolalo ďalšie. Najčerstvejším príkladom obchodnej vojny medzi dvoma veľmocami je zavádzanie ciel zo strany USA a Číny. Postupné vzájomné navyšovanie ciel (z 8 % na 21 %) mali za následok pokles vzájomného obchodu.[54] Hoci clá a obchodné prekážky sa vo svete výrazne zredukovali, obchodné vojny sú aj dnes reálnou hrozbou.

Slovensko je súčasťou spoločného európskeho trhu, v rámci ktorého Európska komisia dohliada na voľný pohyb tovarov. Pre ten platí princíp zákazu diskriminácie. Viaceré pokusy o obmedzenie produktov zo zahraničia boli zastavené, keďže narúšajú konkurenčné prostredie. Napríklad v Bulharsku nedávno schválili zákon, podľa ktorého sú reťazce povinné kupovať 90 % mliečnych výrobkov od domácich výrobcov a vyhradiť špeciálny priestor v obchode pre domáce produkty.[55] Európska komisia vyzvala krajinu aby daný zákon zrušila, keďže porušuje princíp voľného pohybu tovarov. Podobne komisia tento rok upozornila aj Rumunsko, ktoré uplatňovalo podobný zákon a do zorného poľa sa dostalo aj **Slovensko, ktoré bolo upozornené, že zákon, ktorý vyzdvihuje marketing slovenských produktov porušuje práva predajcov na vlastný dizajn a výber produktov**.[56] Začiatkom roka podobnú tému riešili aj v susednom Česku, kedy bol na stole návrh zákona o minimálnom podiele domácich potravín na českom trhu.[57] Tieto zákony ignorujú fakt, že aj domáci producenti častokrát svoje produkty ponúkajú na zahraničných trhoch a ak by každá krajina uplatňovala podobné princípy, spoločný trh a z neho vyplývajúce výhody sa vytratia. Najväčšie podniky v sektore potravinárstva na Slovensku sú častokrát aj významnými exportérmi (podiel exportu na tržbách je pri niektorých viac ako 50 %).[58] Slovenský trh patrí k tým menším a vďaka možnosti exportovať do zahraničia dochádza k úsporám z rozsahu, vďaka čomu si môžu aj domáci spotrebitelia dovoliť lacnejšie slovenské produkty. Nehovoriac o tom, že potravinárske firmy sú aj dôležitými zamestnávateľmi. Stabilné pracovné miesta sa nedajú vytvoriť tým, že zákonom obmedzíme vplyv konkurencie zo zahraničia. Takouto politikou prispejeme skôr k tomu, že podobné reštriktívne opatrenia sa zavedú aj v cieľových trhoch slovenskej produkcie. Čo ak nám politici v krajinách, z ktorých odmietneme kupovať jablká, zrazu vrátia naše autá?

Spotrebiteľská voľba

Ak by chcel štát skokovo zvýšiť podiel slovenských produktov v mene vyššej sebestačnosti, mohlo by to mať negatívne dôsledky na možnosti výberu pre spotrebiteľov. Nezmyselnosť takejto politiky ilustruje pohľad na iné sektory. Napriek tomu, že na Slovensku sa vyrába množstvo áut, dovážajú sa aj také, ktoré sa tu nevyrábajú. Rozhoduje totiž spotrebiteľská voľba, ktorá je motivovaná osobným rozpočtom či inými preferenciami na vlastnosti výrobku.

Rovnako to platí aj v prípade potravín. Len v roku 2018 spotreboval každý obyvateľ Slovenska v priemere 36 kg južného ovocia a dopyt po ňom má stúpajúci trend.[59] Navyše, jeho spotreba tvorila viac ako polovicu celkovej spotreby ovocia priemerného obyvateľa na Slovensku. Podľa toho už teraz vieme povedať, že sebestačnosť v produkcii ovocia veľmi pravdepodobne nedosiahneme nikdy. Mnohokrát sa ale uvádza príklad ovocia, ktoré sa pestuje v našich zemepisných šírkach, no napriek tomu jeho produkcia nepokrýva spotrebu obyvateľov Slovenska. Ak však chceme ignorovať spotrebiteľskú voľbu a byť sebestační len v „typicky domácich potravinách", potom stačí vybrať jednu takúto plodinu, ktorá zabezpečí dostatok v prípade krízovej situácie.

Uprednostňovanie domácich produktov pred zahraničnými ignoruje spotrebiteľský dopyt. Potraviny zo zahraničia sú totiž na pultoch preto, lebo zákazníci o ne majú záujem. Ich nariadenou náhradou za domáce sa zúži spotrebiteľská voľba a hlavne nízkopríjmové skupiny prídu o dostupné potraviny.

Prieskum Eurobarometra z roku 2012 (novšie dáta žiaľ neboli dostupné) udáva, že pre 97 % opýtaných Slovákov je cena veľmi dôležitým aspektom pri nákupe potravín. Pre porovnanie, kvalitu uviedlo ako dôležitý atribút 71 % opýtaných Slovákov.[60]

Na rozmanitosť spotrebiteľského dopytu upozorňuje aj Slovenská aliancia moderného obchodu: *„Ľudia chcú citrusové či iné exotické ovocie, prosciutto či mozzarellu, kávu, kakao a podobne, čiže špeciálne druhy potravín, ktoré na Slovensku nevieme vyrábať."*[61]

Najviac pestovanými plodinami, v produkcii ktorých dosahuje Slovensko viac ako 100 % sebestačnosť z hľadiska obchodnej bilancie, sú obilniny a olejniny. Tie tvoria nižšiu pridanú hodnotu a vyžadujú si oproti pestovaniu ovocia a zeleniny menej práce. Ich produkcia nie je len výsledkom spotrebiteľského dopytu, ale aj úradníckeho predpisu. Povinná biozložka v motorových palivách spôsobila, že pestovatelia repky majú istý odbyt. Z domácej produkcie repky totiž ide až 80 % na výrobu bionafty.[62] Je teda veľmi pravdepodobné, že bez istoty predaja repky by slovenskí poľnohospodári pestovali iné plodiny. Výroba potravín ťahá za kratší koniec, keďže produkcia na nepotravinové účely je pre farmárov výhodnejšia. Z tohto dôvodu je otázka domácej produkcie skôr otázkou nastavenia dotačného systému a podnikateľského prostredia, nie nekalej zahraničnej konkurencie a chýbajúcej politiky sebestačnosti. Farmy produkujú to, z čoho maximalizujú výnosy, teda tržby z predaja a príjmy z dotácií. Neexistuje nariadenie, ktoré by agropodnikateľov dokázalo donútiť ku kvalitnejšej produkcii vo väčšom objeme. Pokus o takéto plánovanie zažilo Československo za socializmu a jeho neuspokojivé výsledky sme popísali vyššie.

Potravinárske zväzy a združenia upozorňujú, že bez pomoci štátu slovenské produkty nie sú konkurencieschopné: *„Po našej niekoľkoročnej snahe a analýzach dostupných údajov je dnes všeobecne uznávaným faktom, že hlavnou prekážkou zvýšenia potravinovej bezpečnosti je zhoršujúca sa konkurencieschopnosť spracovateľských potravinárskych podnikov spôsobená zanedbanou podporou zo strany štátu."*[63]

Lokálnosť a environmentálne dopady

So spotrebiteľskou voľbou súvisí aj nový trend – záujem o lokálnu výrobu. Spotrebitelia sa občas mylne domnievajú, že zahraničné potraviny majú vždy za sebou tisícky zaoceánskych kilometrov a odmietajú možnosť, že zahraničie môže byť bližšie. Lokálne neznamená vždy slovenské. Prirodzené regióny a ľudská spolupráca nepoznajú politické hranice. Preto dnes mnohí Podtatranci kupujú ovocie v Poľsku alebo Bratislavčania chodia na pečivo do Rakúska. Najbližší závod na distribúciu balenej vody sa nachádza len 9 km od Bratislavy – v rakúskom Edelstahli. Pri podpore sebestačnosti v rámci politických hraníc tak v niektorých regiónoch môže dôjsť k opačnému efektu, ak by boli plodiny a produkty dovezené z blízkej pohraničnej oblasti nahradené vzdialenejšími slovenskými produktami. Lokálna cezhraničná spolupráca je dnes podporovaná aj prostredníctvom grantových programov[64] a spoločný trh EÚ predpokladá voľný cezhraničný pohyb tovarov. Koncept sebestačnosti popiera výhody z neho plynúce.

Často spomínaný argument v prospech lokálnej produkcie je environmentálny dopad, hlavne uhlíková stopa, ktorú spôsobuje doprava poľnohospodárskych a potravinárskych produktov. Štúdie však upozorňujú, že doprava má len malý vplyv na celkový objem produkovaného CO2 v poľnohospodárstve a potravinárstve.[65] Dôležitejší aspekt ako vzdialenosť je druh dopravy, ktorým sú plodiny a potraviny prepravované.[66] Spotrebiteľ teda nečelí binárnej voľbe medzi „dobrou lokálnou" a „zlou globálnou produkciou", keďže lokálna produkcia nemusí nutne znamenať aj menšiu environmentálnu záťaž.[67] Ak sa obmedzíme na porovnanie CO2, tak v prípade lodnej dopravy, ktorá je najčastejšie využívaná pri preprave potravín zo vzdialenejších častiach sveta, sú emisie CO2 najnižšie. Naopak, letecká doprava (hlavne na krátke vzdialenosti) emituje najviac splodín CO2. Letecká doprava je však najmenej používaným spôsobom dopravy potravín.[68] Pre ilustráciu uvádzame príklad z britskej štúdie, ktorá skúmala uhlíkovú stopu dovezených jabĺk, hlávkového šalátu a čerešní.[69] Hlávkový šalát, ktorý je hlavne produkovaný v Británii a časť dovezená zo Španielska, mal najnižšiu uhlíkovú stopu (44 - 45 kg CO2/tonu). Časť čerešní bola dovážaná aj zo Severnej Ameriky (v priemere 7 751 km) práve letecky, čo spôsobilo, že ich uhlíková stopa na tonu ovocia bola vyššia ako stopa jabĺk, dovezených zo vzdialenejšieho Nového Zélandu lodnou dopravou (8 767 km). Kým jablká emitovali 2,4-násobne viac CO2 ako šalát, čerešne až 80-násobne viac. Iná štúdia porovnávala jablká a došla k záveru, že dovezené jablká z Nového Zélandu do Británie produkujú menej CO2 ako tie, ktoré boli vypestované v Británii.[70] V rovnakej analýze sa pozreli aj na cibuľu, kde došlo k anomálii – spotrebovaná energia na jej pestovanie bola v Británii vyššia, avšak emisie CO2 nižšie, kvôli rôznej skladbe využívanej energie (väčšie využitie nafty). Aby sme sa pozreli aj na iné európske krajiny, tak staršia štúdia z roku 2000 porovnávala produkciu rezaných kvetov a došla k záveru, že ich produkcia v Holandsku je náročnejšia na emisie CO2, ako produkcia v Keni vrátane ich dovozu do Holandska.[71]

Z hľadiska snahy o znižovanie CO2 by bolo pre Britániu efektívne zamerať sa v domácej produkcii viac na pestovanie čerešní, pri jablkách situácia už nie je taká jednoznačná.

Podobne je to aj s objemom prepravovaných produktov. Lodné tankery prepravia tisícky kilogramov produktov, ktorých produkcia a skladovanie v domácom prostredí tiež emituje CO2. Ak by každý spotrebiteľ nakupoval v lokálnej farme vzdialenej viac ako 10 km a využíval na prepravu tam a späť auto, akumulácia emisií CO2 by nebola zanedbateľná. Prichádzame tak k záveru, že argument s ekologickou sebestačnosťou nie je pravdivý.

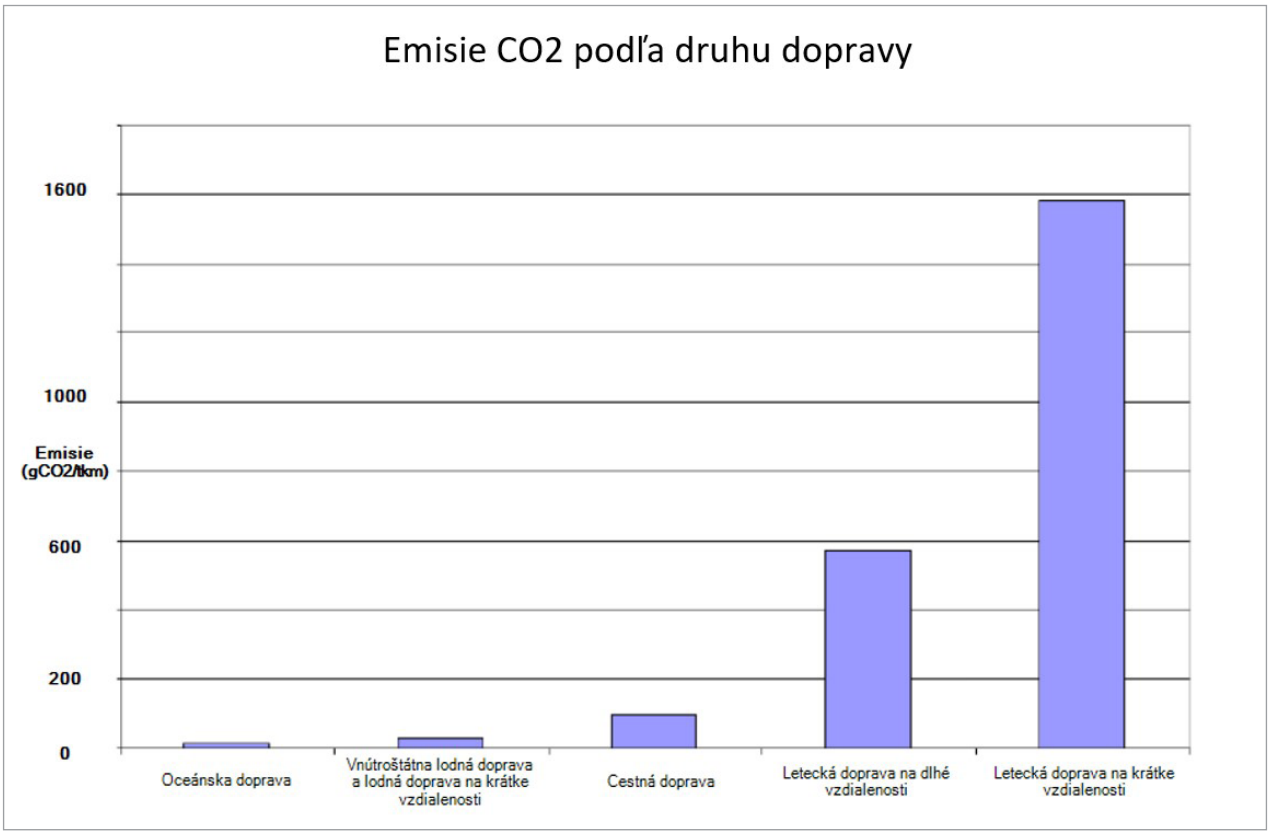

Zdroj: Food miles: Time for a re-think? - Scientific Figure on ResearchGate[72], vlastný prekald

Niektoré zdroje argumentujú, že transport jabĺk z nového Zélandu do Európy môže byť z hľadiska emitovania CO2 ekologickejší, ako ich niekoľkomesačné skladovanie v chladiacich priestoroch.[73] Podobne môžu byť jahody dovezené kamiónom zo Španielska menej škodlivé pre klímu ako rovnaký objem pestovaný vo vykurovanom skleníku. Lokálne nakupovanie teda nie je nutne ekologickejšie. Objem emisií CO2 totiž nezávisí len od dopravy.

Nadnárodné potravinárstvo

V agropotravinárskom sektore pôsobí množstvo nadnárodných spoločností, ktoré budujú svoje fungovanie na otvorených medzinárodných trhoch. Nemalý počet takýchto firiem, ktoré majú zároveň významný vplyv na zamestnanosť či daňové príjmy pôsobí aj na Slovensku. Známy slovenský výrobca cukroviniek zvýšil svoje predaje najmä v susedných krajinách, rovnako však dováža suroviny na ich výrobu zo zahraničia: *„Veľa surovín dovážame zo zahraničia. Múku máme z Maďarska, sušené mlieko a čerstvé žĺtky z Poľska, orechy z Portugalska."*[74] Len tento podnik zamestnáva viac ako 1 000 zamestnancov a na dane z príjmu zaplatil viac ako 2 milióny eur.[75]

Z databázy FinStat sme vyfiltrovali 20 najväčších zamestnávateľov v potravinárskom sektore na Slovensku. Len tri firmy z tohto zoznamu mali ako druh vlastníctva uvedené „súkromné – tuzemské", ostatné boli medzinárodné súkromné (6) a zahraničné (11).[76] Títo investori by tu pravdepodobne neinvestovali, ak by sa na Slovensku presadzovala politika sebestačnosti. Vybudovali závod, vytvorili nové pracovné miesta a priniesli kapitál. Vlastníctvo síce nenapovedá, či firma využíva viac slovenské ako zahraničné zdroje, avšak ide spravidla o firmy, ktoré vyrábajú aj pre zahraničný trh. Tržby a pracovné miesta sú tak závislé aj od exportu, nielen od domáceho dopytu. Zo zoznamu najväčších firiem v potravinárskom sektore podľa tržieb za rok 2015 možno vyčítať, že tu funguje len niekoľko spoločností, ktoré produkujú iba pre slovenský trh.[77] Mnohé spoločnosti sa zameriavajú na výrobu medziproduktov ako je napr. kakaová pasta alebo lieh.[78] Špecializácia umožňuje výrobu vo veľkom objeme, čím sú jednotkové náklady výroby nižšie. Následné spracovanie tak môže prebiehať na rôznych miestach, častokrát v rôznych krajinách, kde sa vyrábajú ďalšie medziprodukty alebo finálne produkty na predaj. Vďaka otvoreným hraniciam, väčšiemu trhu a vyššiemu objemu výroby klesajú jednotkové náklady produkcie a vďaka tomu si aj domáci spotrebitelia môžu dopriať lacnejšie produkty.

Sebestačnosť v nepotravinárskom sektore

Potraviny, podobne ako zdravotníctvo, sú citlivou témou v spoločnosti. Strach z nedostatku vedie k skreslenému obrazu o tom, čo je pre zabezpečenie stabilných dodávok kvalitných výrobkov dôležité. Aby sme odstránili emočný náboj témy, pozrime sa na sebestačnosť v nepotravinárskom sektore. Najviditeľnejším príkladom je automobilový priemysel, ktorý produkuje na Slovensku prioritne pre zahraničné trhy. Ak by sebestačnosť bola zmysluplná politika, Slováci by kupovali autá vyrobené len na Slovensku a podobne by nemeckí či kórejskí investori postupovali pri svojich investičných rozhodnutiach. V zozname najpredávanejších vozidiel však nájdeme vysoké počty takých, ktoré sa na Slovensku nevyrábajú.[79] Autá sú ale statky dlhodobej spotreby, pozrime sa aj napr. na dezinfekčné prostriedky, ktoré môžeme zaradiť medzi tovary krátkodobej spotreby podobne ako potraviny. V apríli 2020 vláda schválila nariadenie, ktoré z dôvodu obáv o zabezpečenie dostatočného množstva dezinfekčných prostriedkov počas pandémie, zakazovalo ich vývoz zo Slovenska.[80] Toto nariadenie však muselo byť o niekoľko dní menené, a závody dostali výnimky. Keďže produkovali o 60 % tovarov viac[81], ako je domáca spotreba, nariadenie bolo po mesiaci kompletne zrušené. Paradoxne tak zákaz ohrozil fungovanie výrobcov a ich dodávky na domáci trh, keďže priemyselná výroba je nastavená na veľké objemy a úspory z rozsahu. Podobne to funguje aj s inými tovarmi, keď obmedzenie objemu vedie k nerentabilnej a neudržateľnej výrobe.

V súvislosti s prebiehajúcou pandémiou COVID-19 stále stúpajú prejavy protekcionizmu a deklarácie snahy o sebestačnosť. Ako príklad uveďme sebestačnosť vo výrobe liekov, či ochranných pomôcok.[82] Aj v tomto prípade však platí všetko, čo sme popísali v prípade potravín. Akútne nedostatky niektorých tovarov sú spôsobené logistickými výpadkami, či nedostatočnými zásobami. Globálne dodávateľské reťazce dokázali na prudký nárast dopytu rýchlo zareagovať a dnes sú schopné chrliť na trh miliardy respirátorov, či testov. Rozbitie týchto trhov protekcionizmom by vytvorilo len ilúziu sebestačnosti. Stovky menších národných tovární by zo stredno a dlhodobého hľadiska nedokázali byť natoľko flexibilné a dodávať zvýšené množstvá produktov. Nemali by dosť kapitálu na rýchle investície do výroby, mali by ako malí hráči väčší problém so zabezpečením nevyhnutných vstupov, menšie investície do výskumu a vývoja a podobne.

Sebestačnosť vo svete a protekcionizmus

Slovenské potravinárstvo je previazané aj s krajinami mimo EÚ, preto nás bude zaujímať pohľad do širšieho sveta. Sebestačnosť v produkcii potravín nie je totožná s potravinovou bezpečnosťou a nemá rozhodujúci vplyv na podiel hladujúcich občanov v danej krajine. Podľa dát z FAO je rozhodujúcim faktorom bohatstvo krajiny, nie miera domácej produkcie potravín. Vo svojej štúdii FAO skúmalo, ako súvisí podiel sebestačnosti s mierou hladu v krajine.[83] Medzi krajiny, kde sa sebestačnosť pohybuje pod 80 % a podiel hladujúcich v rámci populácie je menej ako 5 % patria napr. Spojené kráľovstvo, Japonsko, Južná Kórea, Island a Mexiko. Krajiny, ktoré zaznamenávajú nízky podiel sebestačnosti a podiel hladujúcich nad 15 % sú napr. Libéria, Zimbabwe, Namíbia, Yemen, Mongolsko a Haiti, ktoré patria podľa klasifikácie Svetovej banky medzi nízkopríjmové krajiny alebo krajiny s nižším stredným príjmom.[84] Keď sa pozrieme na opačný koniec, teda na krajiny, ktoré vykazujú mieru sebestačnosti nad 120 %, aj v tejto skupine nájdeme krajiny, kde je vyššie percento hladujúcich (5 – 15 %), teda ide o chudobnejšie krajiny ako Pakistan, Guayana či Thajsko. Nízky podiel hladujúcich a vysokú mieru sebestačnosti vykazujú zas krajiny väčšej rozlohy (väčším trhom), medzi nimi tie s vysokým príjmom ako USA, Austrália, Kanada a Švédsko, či Argentína a Kazachstan s vyšším stredným príjmom.

Nedôležitosť potravinovej sebestačnosti pri posudzovaní blahobytu občanov vo vybraných krajinách potvrdzuje aj fakt, že v niektorých bohatých krajinách miera sebestačnosti za posledné dekády klesala. Medzi ne patrí napr. Japonsko.[85] Klimatické podmienky hrajú dôležitú rolu pri pohľade na sebestačnosť. V krajinách, kde prevláda nepriaznivé podnebie (púšte alebo tundra) nemôžeme očakávať, že sa obyvatelia môžu spoľahnúť len na domácu produkciu potravín. Ak chceme eliminovať chudobu a hlad na celom svete, potom pri dosahovaní cieľa sebestačnosti najviac trpia krajiny, ktoré nie sú schopné vykryť domáci dopyt domácou produkciou. Na druhej strane sú farmári, ktorí žijú v krajinách s nižším príjmom a nevedia svoje produkty ponúknuť na svetové trhy kvôli protekcionizmu zo strany bohatších krajín. Ich cestu k prosperite tak paradoxne brzdia bohaté krajiny, ktoré ich mnohokrát radšej podporujú cez rôzne rozvojové projekty, ako otvorením svojich trhov.

Otázka pri mnohých vyspelých krajinách znie, či nemajú vysoké úrovne sebestačnosti práve kvôli obmedzovaniu prílivu tovarov z chudobnejších krajín. Niektorí ekonómovia argumentujú, že poľnohospodárska výroba vo vyspelých štátoch neoperuje z vlastnej konkurencieschopnosti, ale vďaka obmedzovaniu lacnejšej konkurencie. To je podľa niektorých autorov aj prípad Holandska a brojlerových fariem, ktoré by po otvorení hraníc s Ukrajinou pravdepodobne prišli o svoje postavenie.[86]

V súvislosti s koronakrízou a obavami o dodávky potravín vydala FAO stanovisko, v ktorom hovorí o tom, že štáty by mali robiť všetko preto, aby ostali trhy otvorené a aby sa eliminovali prekážky v medzinárodnom obchode. Minulé krízy totiž svedčia o tom, že ak jedna krajina zavádza prekážky, ďalšie ju nasledujú.[87] Štúdia o potravinovej bezpečnosti vo svete, ktorú vydáva každoročne tiež FAO, upozorňuje, že protekcionistické opatrenia v obchode boli často zakomponované práve v stratégiách zvyšovania potravinovej sebestačnosti. V nízkopríjmových krajinách to malo za následok, že sa zvýšila domáca produkcia energeticky výdatných potravín ako ryže a kukurice, avšak na úkor plodín bohatých na vitamíny a živiny (hlavne ovocie a zelenina).[88] Potvrdzuje to našu hypotézu vyššie, že politika sebestačnosti nezabezpečí kvalitné, bezpečné a dostupné potraviny, no môže viesť k pravému opaku – k ohrozeniu potravinovej bezpečnosti. Štúdia upozorňuje aj na problematiku netarifných prekážok akými sú rôzne sanitárne a fytosanitárne predpisy v obchode, ktoré zvyšujú náklady výrobcov a cenu potravín pre spotrebiteľov.

Svetová obchodná organizácia (World Trade Organization, ďalej len WTO), ktorej členmi je väčšina svetových krajín vrátane Slovenska, sa snaží o podporu čo najvoľnejšieho obchodu s tovarmi a službami vo svete. Rovnako monitoruje obchod a rieši obchodné spory medzi štátmi.[89] Od októbra 2019 do mája 2020 monitorovala zavádzanie nových obchodných opatrení vo svete. Zavedených bolo 363 opatrení, z nich 256 priamo súviselo s pandémiou. **Z týchto 256 opatrení bolo 147 určených na podporu obchodu a zvyšných 109 obchod obmedzuje.**[90] Problém s dočasnými opatreniami je ten, že pokiaľ sú už raz zavedené, ich rušenie prebieha len veľmi ťažko. Svedčia o tom aj štatistiky WTO: z 2 146 obchodných bariér, ktoré štáty zaviedli od roku 2008, len 24 % (508 opatrení) bolo zrušených.[91] Monitorované opatrenia boli častokrát zavedené ako rekcia na krízu, no ani po jej pominutí štáty neprehodnotili ich opodstatnenosť a naďalej obmedzovali podnikateľské aktivity ľudí. Keď sa pozrieme na príklad importných a exportných ciel, ktoré sa v medzinárodnom obchode využívali ako bežný nástroj obchodnej politiky, doplácajú na ne hlavne čistí importéri potravín.[92] **V snahe o sebestačnosť tak dochádza k ohrozovaniu krajín, kde prírodné podmienky nie sú vhodné na rozsiahlejšiu poľnohospodársku produkciu, ktorá by kryla potreby domácich obyvateľov.**

Mnohí farmári sú od príjmu z predaja svojich tovarov závislí, ďalší zase od dodávky tovarov zo zahraničia, preto tieto politiky podstatne obmedzujú blahobyt ľudí. Doplácajú na to zväčša malí farmári, ktorí nemajú vhodnú vyjednávaciu pozíciu na to, aby získali výnimku na dovoznú kvótu, vyrokovali zníženie ciel alebo bojovali proti nezmyselným predpisom na vzhľad či vlastnosti produktu. Dodávka rúšok do Talianska či zdieľanie vedeckých poznatkov – medzinárodná spolupráca sa počas koronakrízy prehĺbila a pomohla vyriešiť regionálne problémy. Podobne by to malo byť aj v dodávkach potravín. Svetové ekonomické fórum odporúča, aby sa vlády, rovnako ako sa angažujú v zdravotníckych otázkach počas pandémie, snažili aj o udržanie otvorených obchodných ciest.[93] Kľúčom k prekonaniu krízy je spolupráca, nie uzatváranie hraníc.

Záver: Slovenské poľnohospodárstvo a potravinárstvo vie prosperovať aj bez sebestačnosti

Dobrá správa pre slovenské poľnohospodárstvo a potravinárstvo je, že nepotrebuje vyššiu sebestačnosť. Jej definícia, podobne ako aj definícia slovenskej potraviny sú príliš vágne na to, aby sa na nich zakladali reformné snahy. **Príklady z iných krajín nám však ukazujú, že spoľahlivá dodávka zdravých potravín od produktívnych a konkurencieschopných domácich fariem je výsledkom investícií a inovácií.** Vzdelaná pracovná sila, voľný prílev know-how a investícií a v neposlednom rade špecializácia sú kľúčom k tomu, aby boli slovenské podniky a produkty konkurencieschopné a splnili kvalitatívne nároky domácich a zahraničných spotrebiteľov. Moderné poľnohospodárstvo sa podobá viac na automobilku so sofistikovanými strojmi, inžiniermi a skladovacími halami ako na zastarané družstvo, ktoré bolo poslednou nádejou pre nízkokvalifikované pracovné sily.

Už dnes na Slovensku existujú pozitívne príklady zo sektora, ktoré sú úspešné vďaka svojmu podnikateľskému odhodlaniu. V potravinárstve vzniklo vďaka otvorenosti a medzinárodnej spolupráci viacero významných zamestnávateľov. Špecializácia sa podpísala pod exportný úspech výrobcu instantných polievok na Hornej Nitre, cukroviniek v hlavnom meste či výrobcov džúsov na južnom Slovensku. V poľnohospodárstve sa vďaka importu technológií objavili výnimočné projekty v pestovaní ovocia a zeleniny. Inovatívnosť, vlastné investície a pôda stačili na vybudovanie čučoriedkovej farmy v Novej Dedine, a to aj bez pomoci štátnych dotácií.[94] V Podunajskej nížine sa roztrhlo vrece s pestovateľmi paradajok, ktorí vďaka moderným technológiám a dobrému marketingu dosiahli stabilné postavenie a finančné výsledky.[95] **Tieto úspešné farmy ukazujú, že dôležitejšie ako dotačné schémy a politické stratégie je podnikateľské odhodlanie.**

Hoci to znie ako klišé, cestou ako ho podporiť je **zjednodušiť podmienky podnikania.** Napríklad pestovatelia maku musia čeliť nadmernej byrokracii, ktorá nesúvisí s prevenciou nelegálnej činnosti (napr. vyhlásenie o zdravotnom stave).[96] Významné investície v potravinárskom sektore v posledných rokoch prichádzali hlavne od existujúcich firiem, ktoré modernizovali alebo rozširovali výrobu. Nové potravinárske investície sa vyskytujú zriedkavejšie, čo môže súvisieť s meniacim sa podnikateľským prostredím a sklonom k protekcionizmu. Farmári a potravinári by sa mali v prvom rade zaoberať svojím podnikaním, nie byrokraciou. V tomto kontexte budú aj zmeny v dotačnom systéme smerodajné, keďže dotačné výzvy sa v minulosti vyznačovali svojou nepredvídateľnosťou a množstvom vykazovania. Nové nápady potrebujú pôdu na realizáciu – investície do usporiadania mimoriadne rozdrobeného pozemkového vlastníctva vytvoria transparentnejšie prostredie aj pre farmárov. Tieto konkrétne reformy by sa nemali redukovať na pojem sebestačnosť.

Všetci si prajeme viac slovenských potravín, ktoré budú zdravé a cenovo dostupné. Chceme vidieť viac konkurencieschopných firiem, ktorých produktivita a dobré meno zaručujú kvalitu. Pre tento vysnívaný stav potrebuje sektor poľnohospodárstva a potravinárstva viac ako len sebestačnosť. Potrebuje konkrétne reformné záväzky, ktoré vytvoria priestor pre spoluprácu, nie izoláciu.

Zdroje

[1] TASR: *Slovensko by do roku 2020 malo byť v potravinách na 80% sebestačné*. Teraz.sk, 3.7.2013; https://www.teraz.sk/spravy/slovensko-2020-sebestacnost-jahnatek/51348-clanok.html

[2] *SNS chce do desiatich rokov dosiahnuť podiel slovenských potravín v obchodoch na úrovni 70%*. Topky.sk, 11.2.2020; https://www.topky.sk/cl/10/1860403/SNS-chce-do-desiatich-rokov-dosiahnut-podiel-slovenskych-potravin-v-obchodoch-na-urovni-70

[3] *Die Einstellungen der Europäer zur Ernährungssicherheit, Nahrungsmittelqualität und zur Landschaft*. Spezial Eurobarometer 389, 2012; https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_389_de.pdf

[4] *The State of Agricultural Commodity Markets IN DEPTH*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015; http://www.fao.org/3/a-i5222e.pdf

[5] FINNERAN, John P.: *Free Trade and the Irish Famine*. Foundation for Economic Education, 1.12.1991; https://fee.org/articles/free-trade-and-the-irish-famine/

[6] PIPES, Richard: *Russia under the Bolshevik Regime*. New York: Alfred A.Knopf, 1995; https://books.google.sk/books?id=pfNEY931UzYC&pg=PA416&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

[7] MOKOŠOVÁ, Zuzana: Za socializmu boli potraviny kvalitnejšie. Stuba.sk, 6.2.2015; https://www.stuba.sk/sk/diani-na-stu/za-socializmu-boli-potraviny-kvalitnejsie-sme.html?page_id=8646

[8] *Spotrebitelia mali v socializme na výber z ponuky kvalitných a oproti súčasnosti kvalitnejších a zdravších potravín, pričom v ich produkcii bolo Československo sebestačné*. Buraniemytov.sk; https://buraniemytov.sk/spotrebitelia-mali-v-socializme-na-vyber-z-ponuky-kvalitnych-a-oproti-sucasnosti-kvalitnejsich-a-zdravsich-potravin-pricom-v-ich-produkcii-bolo-ceskoslovensko-sebestacne/

[9] *Vývoj spotreby priemyselných hnojív prepočítaných na N, P2O5 a K2O*. Enviroportal.sk, 2019; https://www.enviroportal.sk/indicator/api/graph?id=6861&type=table&iframe=yes&lang=

[10] KURZ, J. a KURZOVÁ, A: *Súčasné problémy hygieny pri výskume a výrobe polotovarov a hotových jedál*. Bulletin potravinárskeho výskumu 4, 1965; https://www.vup.sk/index.php?mainID=2&navID=36&version=1&volume=4&article=1573&start

[11] STÁTNÍ ÚŘAD STATISTICKÝ: *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Orbis, 1959; http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:da8b3dd0-417e-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:ed4eb680-8ad6-11e3-83a0-005056825209

[12] KAPITÁNOVÁ, Tatiana: Pravda o sebestačnosti za socializmu: Len vďaka dotáciám. SME.sk, 6.3.2020; https://index.sme.sk/c/22334922/pravda-o-sebestacnosti-za-socializmu-len-vdaka-dotaciam-rozhovor.html

[13] JUDT, Matthias: *Bananen, gute Apfelsinen, Erdnüsse u.a. sind doch keine kapitalistischen Privilegien*. BPB.de, 12.7.2013; https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/163470/bananen-gute-apfelsinen--erdnuesse-u-a-sind-doch-keine-kapitalistischen-privilegien

[14] JUDT, Matthias: *Bananen, gute Apfelsinen, Erdnüsse u.a. sind doch keine kapitalistischen Privilegien: Reaktionen der Bevölkerung*. BPB.de, 12.7.2013; https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/163470/bananen-gute-apfelsinen-erdnuesse-u-a-sind-doch-keine-kapitalistischen-privilegien?p=2

[15] JUDT, Matthias: *Bananen, gute Apfelsinen, Erdnüsse u.a. sind doch keine kapitalistischen Privilegien: Fußnoten*. BPB.de, 12.7.2013; https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/163470/bananen-gute-apfelsinen-erdnuesse-u-a-sind-doch-keine-kapitalistischen-privilegien?p=2#footnode35-42

[16] HILLE, Kathrin: *Russian agriculture struggles to meet self-sufficiency challenge*. Financial Times, 19.8.2014; https://www.ft.com/content/776c7c6a-2782-11e4-ae44-00144feabdc0

[17] GORST, Isabel: *Investors fear re-run of great grain robbery. Financial Times*, 7.8.2010; https://www.ft.com/content/2d8599c8-a177-11df-9656-00144feabdc0

[18] PAARLBERG, Robert L.: *Lessons of the Grain Embargo*. Foreign Affairs, 1980; http://la.utexas.edu/users/hcleaver/357L/357Lsum_s4_Paarlberg_FA80.html

[19] GREGORY, Paul: *The Mystery of Russian Grain Exports: It's the Prices, Stupid!* Paulgregorysblog, 18.9.2010; http://paulgregorysblog.blogspot.com/2010/09/mystery-of-russian-grain-exports-its.html

[20] BAYER, Walter: *Die Umwandlung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften im Land Brandenburg.* Brandenburg.de, 9.1.2012, p. 17; https://www.landtag.brandenburg.de/media_fast/5701/3_Gutachten%20Prof.%20Bayer%20Agrargeschichte%20Brandenburg%20nach%201989_90_Ausgabe_04.pdf

[21] *Die Wende: Das schwere Erbe der DDR-Landwirtschaft*. Topagrar, 9.11.2009; https://www.topagrar.com/management-und-politik/news/die-wende-das-schwere-erbe-der-ddr-landwirtschaft-9427912.html

[22] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: *Zelená správa 2019: Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2018*. MPSR.sk, 20.12.2019; https://www.mpsr.sk/zelena-sprava-2019/122---14968/

[23] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: *Zelená správa 2019: Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2018*. MPSR.sk, 20.12.2019; https://www.mpsr.sk/zelena-sprava-2019/122---14968/

[24] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: *Zelená správa 2019: Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2018*. MPSR.sk, 20.12.2019; https://www.mpsr.sk/zelena-sprava-2019/122---14968/

[25] BMEL: *Deutscher Agraraußenhandel 1995 - 2019*. Statistisches Bundesamt, BMEL, 2020; https://www.bmel-statistik.de/fileadmin/daten/AHG-0041010-0000.pdf

[26] MÜLLER, Annett: *Selbstversorger statt Global Player.* MDR Zeit Reise, 4.1.2016; https://www.mdr.de/zeitreise/stoebern/damals/rumaenien156.html

[27] *Österreichs Agraraußenhandel behauptet sich trotz Coronakrise*. Internationale Agrar- und Handelspolitik, 23.10.2020; https://www.bmlrt.gv.at/land/eu-international/AgrarAH.html

[28] *Výsledky agrárního zahraničního obchodu ČR v roce 2018*. Ministerstvo zemědělství, 7.2.2019; http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/zahranicni-vztahy/agrarni-zahranicni-obchod/vysledky--agrarniho-zahranicniho-obchodu-14.html

[29] *Crops and livestock products*. Food and Agriculture Organization of the United Nations; http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP

[30] FAOSTAT a WTO Trade profiles; https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_profiles_list_e.htm

[31] BÍREŠ, Jozef: *Výročná správa a verejný odpočet za rok 2019*. Štátna veterinárna a potravinová správa SR, 2020; https://www.svps.sk/dokumenty/zakladne_info/vyrocna-sprava-2019.pdf

[32] MITRÍK, Karol: *Kontrola efektívnosti a účinnosti systému financovania živočíšnej výroby z fondov EÚ a zo štátneho rozpočtu.* Najvyšší kontrolný úrad SR, 2018; https://www.nku.gov.sk/documents/10157/4172f9c7-b362-4b1f-8b10-1d9322bdce2e

[33] Planning a BBQ? How meat prices compare across the EU. Eurostat, 18.8.2020; https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200818-1

[34] MOLNÁR, Daniel: *V produkcii slepačích vajec nie sme úplne sebestační, problémy spôsobuje aj podstielkový chov.* Webnoviny.sk, 6.12.2019; https://www.webnoviny.sk/nasvidiek/v-produkcii-slepacich-vajec-nie-sme--uplne-sebestacni-problemy-sposobuje-aj-podstielkovy-chov/

[35] SADOWSKI, A. a BAER-NAWROCKA,A.: *Food Self-sufficiency of the European Union Countries - Energetic Approach.* Journal of Agribusiness and Rural Development 10, 2016; https://www.researchgate.net/publication/310388610_FOOD_SELF-SUFFICIENCY_OF_THE_EUROPEAN_UNION_COUNTRIES_-_ENERGETIC_APPROACH

[36] SADOWSKI, A. a BAER-NAWROCKA,A.: *Food Self-sufficiency of the European Union Countries - Energetic Approach.* Journal of Agribusiness and Rural Development 10, 2016; https://www.researchgate.net/publication/310388610_FOOD_SELF-SUFFICIENCY_OF_THE_EUROPEAN_UNION_COUNTRIES_-_ENERGETIC_APPROACH

[37] PŠENIČKA, Jiří: *Chcete jen české potraviny? Zde je cena, kterou byste museli zaplatit*. Seznamzpravy.cz, 23.6.2020; https://www.seznamzpravy.cz/clanek/chcete-jen-ceske-potraviny-zde-je-cena-kterou-byste--museli-zaplatit-109595

[38] *One in three Venezuelans not getting enough to eat, UN finds*. Associated Press in Caracas, 24.2.2020; https://www.theguardian.com/world/2020/feb/24/venezuela-hungry-food-insecure-un-world-food--program

[39] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: *Podiel slovenských potravinárskych výrobkov v obchodnej sieti Slovenska*. MPSR.sk, 22.8.2016; https://www.mpsr.sk/zoznam-prevadzkovatelov-podla-percentualneho-podielu-obratu-z-predaja-potravin-vyrobenych-v-slovenskej-republike-na-celkovom-obrate--z-predaja-vsetkych-potravin-v-i-polroku-2016/915-111-915-10524/

[40] *Koľko domácich potravín predávajú reťazce? Najhoršie je na tom Lidl.* HNonline.sk, 25.2.2016; https://slovensko.hnonline.sk/592765-kolko-domacich-potravin-predavaju-retazce-najhorsie-je-na-tom-lidl

[41] TASR: *Podiel slovenských potravín v obchodoch mierne narástol. Dosiahol takmer 40 %.* Pravda.sk, 1.7.2020; https://ekonomika.pravda.sk/krajina/clanok/556093-podiel-slovenskych-potravin-v-obchodoch-mierne-narastol-dosiahol-takmer-40/

[42] *Podiel slovenských potravín na pultoch obchodov už druhý rok mierne rastie, dostali sme sa späť na úroveň roka 2016.* Potravinárska komora Slovenska, 13.6.2019; http://potravinari.sk/page6956sk.html

[43] ONDRÁŠ, Martin: *Podiel slovenských potravín na pulte - skutočná pravda*. Pravda.sk, 14.12.2018; https://martinondras.blog.sme.sk/c/498221/podiel-slovenskych-potravin-na-pulte-skutocna-pravda.html

[44] KOREŇ, Marián: *Podiel slovenských potravín na regáloch obchodov sa nezvýšil ani počas korony. EURACTIV.sk*, 1.7.2020; https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/news/podiel-slovenskych-potravin-na-regaloch-obchodov-sa-nezvysil-ani-pocas-korony/

[45] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: *Slovenská potravina*. https://www.mpsr.sk/?navID=47&sID=111&navID2=1054

[46] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: Matečná: Odvod je prvým krokom k znovunadobudnutiu potravinovej sebestačnosti, 14.12.2018; https://www.mpsr.sk/matecna-odvod-je-prvym-krokom-k-znovunadobudnutiu-potravinovej-sebestacnosti/52---13709/

[47] *State aid: Commission opens in-depth investigation into Slovakia's tax on the food retail sector.* European Commssion, 2.4.2019; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_1950

[48] VLACHYNSKÝ, Martin: *Odvod reťazcov - Strašiak pre veľkých, kladivo pre malých*. INESS, 16.10.2018; https://iness.sk/sk/odvod-retazcov-strasiak-pre-velkych-kladivo-na-malych

[49] *Firmy s finančnými údajmi - databáza hospodárskych výsledkov slovenských firiem*. Finstat.sk; https://finstat.sk/databaza-financnych-udajov

[50] *The FAO Pocketbook 2019*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2019, p. 250; http://www.fao.org/3/i2493e/i2493e06.pdf

[51] *Chernobyl: Assessment of Radiological and Health Impact: 2002 Update of Chernobyl: Ten Years On*, Nuclear Energy Agency, 2002; https://www.oecd-nea.org/rp/chernobyl/c06.html

[52] KOBZA, Jozef: *Monitoring pôd Slovenska.* Výskumný ústav pôdoznalectva a ochrany pôdy, 2010; https://www.vupop.sk/dokumenty/rozne_monitoring_pod_slovenska.pdf

[53] KOREŇ, Marián: *Dáva zvyšovanie potravinovej sebestačnosti Slovenska zmysel (anketa).* EURACTIV.sk, 9.7.2020; https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/linksdossier/dava-zvysovanie-potravinovej-sebestacnosti-slovenska-zmysel-anketa/

[54] BEKKERS, E. a SCHROETER, S.: *An Economic Analysis of the US-CHINA Trade Conflict*. World Trade Organization, 19.3.2020; https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202004_e.pdf

[55] TANEV, Mario: *EU Commission urges Bulgaria to scrap law obliging retailers to favour domestic foods*. SeeNews.com, 14.5.2020; https://seenews.com/news/eu-commission-urges-bulgaria-to-scrap-law-obliging-retailers-to-favour-domestic-foods-698875

[56] *July infringements package: key decisions. European* Commission, 2.7.2020; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/INF_20_1212

[57] PODALA, Z. a kol.: *Pozměňovací návrh.* Parlament Českej republiky, 2020; https://kaderavek.cz/_files/200000198-006ad006b0/462293477-Balastikova.pdf

[58] *Najväčšie podniky potravinárskeho priemyslu.* Trend.sk, 9.11.2016;
https://www.trend.sk/trend-archiv/najvacsie-podniky-potravinarskeho-priemyslu

[59] *Spotreba potravín v SR roku 2018.* Ústredie ŠÚ SR, 20.12.2019, p.28; https://slovak.statistics.sk/wps/portal/6285f856-319e-478d-8aef-28f305bcc41f/!ut/p/z1/rVJNU8IwEP0tHHpMs236EbwFcPgQDsggkIvTlpTG0qa0gcq_NzgedEYUZ8whk928t_s2L5jjNeZldJK7SEtVRnsTb3jwPA_HtNdzGEDoD2A8WQ7mw0XXAQ_wE-aYJ6WudIY3Km6iDDU5qo6xBWbbyzxKpLDg1Aidnz9nApf6KfUDRJyuQF5It4hGIkUuTQn4cZJ4TnqpXSVyizc3oVe_ieXmGq4sBobP3yH9IRt54RSAToc-jNlo-didEwKMfAB-qLExGsKrGh5cvDpJ0eJlqerCvO_ijyOOAE8wl3Fht0Ihg-24NAw81_Fo1yXmfDFMvhwOnBlXVKnFq8brf7fFNHHrWX-2M9ojnSFZpgqvb6WyMibUUGuRilrU9rE2_yzTumruLLCgbVt7p9RuL-xEFRZ8R8lUY-b6isRVUVByRnk6uycej89kf5oy1um8ASDNWu0!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

[60] *Die Einstellungen der Europäer zur Ernährungssicherheit, Nahrungsmittelqualität und zur Landschaft.* Europäische Kommssion: Spezial Eurobarometer 389, 2012, p.16;
https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_389_de.pdf

[61] *SNS chce do desiatich rokov dosiahnuť podiel slovenských potravín v obchodoch na úrovni 70 %.* Noviny.sk, 11.2.2020; https://www.noviny.sk/509712-potraviny-sns-chce-do-desiatich-rokov-dosiahnut-podiel-slovenskych-potravin-v-obchodoch-na-urovni-70

[62] HECL, J. a TÓTH Š.: *Stav a vývoj vo využívaní obnoviteľných zdrojov energie v SR.* Agroinštitút Nitra, 20.2.2020; http://www.agroporadenstvo.sk/index.php?pl=103&article=1708&start

[63] TASR*: Potravinári žiadajú, aby plán obnovy podporoval potravinovú sebestačnosť Slovenska.* Trend.sk, 1.10.2020; https://www.trend.sk/spravy/potravinari-ziadaju-premiera-aby-plan-obnovy-podporoval-potravinovu-sebestacnost-slovenska

[64] Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR: *Cezhraničná spolupráca,* MPSR.sk, 19.9.2019;
https://www.mpsr.sk/nove-prilezitosti-navazovania-cezhranicnej-spoluprace-a-podpory-prihranicnych-oblasti-v-ramci-programov-interreg/372---14711

[65] RITCHIE, H. a ROSER, M.: *Environmental impacts of food production.* Our World in Data, 2020;
https://ourworldindata.org/environmental-impacts-of-food#you-want-to-reduce-the-carbon-footprint-of--your-food-focus-on-what-you-eat-not-whether-your-food-is-local

[66] COLEY, D. a kol.: *Food miles: Time for a re-think?* British Food Journal 113, 2011;
https://www.researchgate.net/publication/235272001_Food_miles_Time_for_a_re-think

[67] COLEY, D. a kol.*: Local food, food miles and carbon emissions: A comparison of farm shopand mass distribution approaches.* Food Policy 34, 2009.
https://getmoreeducation.org/Content/Modules/Module1/1_Coley_Howard_and_Winter_Food_Miles.pdf

[68] *Global food miles by transport method.* Our World in Data, 2018;
https://ourworldindata.org/grapher/food-miles-by-transport

[69] Airfreight Transport Of Fresh Fruits And Vegetables - A Review Of The Environmental Impact And Policy Options. International Trade Center, 2007;
https://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Exporters/Sectors/Fair_trade_and_environmental_exports/Climate_change/Airfreight_Transport_of_Fresh_Fruit_and_Vegetables.pdf

[70] SAUNDERS, C.: *Food Miles – Comparative Energy/Emissions Performance of New Zealand's Agriculture Industry*. Research Report No. 285, 2006, p. 71; https://ucanr.edu/datastorefiles/608-324.pdf

[71] VRINGER, K. a BLOK, K.: *The energy requirement of cut flowers and consumer options to reduce it*. Resources Conservation and Recycling 28, 2000; https://www.researchgate.net/publication/263696068_The_energy_requirement_of_cut_flowers_and_consumer_options_to_reduce_it

[72] WINTER, Michael: *CO 2 emissions generated by different modes of freight transport*. AEA Technology, 2005; https://www.researchgate.net/figure/CO-2-emissions-generated-by-different-modes-of-freight-transport-AEA--Technology-2005_fig1_235272001

[73] *Transporting food*. Alimentarium.org; https://www.alimentarium.org/en/knowledge/transporting-food

[74] *Blackout a zatvorené hranice by bol kolaps štátu, myslí si Pavol Jakubec*. Trend.sk, 6.4.2020; https://www.trend.sk/biznis/blackout-zatvorene-hranice-bol-kolaps-statu-mysli-pavol-jakubec

[75] *Databáza firiem a organizácií: I. D. C. Holding, a. s.* Finstat.sk; https://www.finstat.sk/35706686

[76] *Firmy s finančnými údajmi - databáza hospodárskych výsledkov slovenských firiem*. Finstat.sk; https://finstat.sk/databaza-financnych-udajov

[77] *Najväčšie firmy Slovenska - potravinársky priemysel*. Trend.sk, 28.9.2016; https://www.trend.sk/trend-archiv/najvacsie-firmy-slovenska-potravinarsky-priemysel

[78] TASR: O slovenskú vodku majú záujem v Číne, už tam vypravili prvý kontajner. Teraz.sk, 9.12.2012; https://www.teraz.sk/najnovsie/o-slovensku-vodku-maju-zaujem-v-cin/31126-clanok.html

[79] ŠEBESTA, Martin: Toto sú najpredávanejšie autá na Slovensku! Pozrite si kompletný prehľad. Autonoviny.sk, 13.3.2019; https://www.autoviny.sk/reportaze/119401/toto-su-najpredavanejsie-auta-na-slovensku-pozrite-si--kompletny-prehlad

[80] *Nariadenie vlády č. 77/2020 Z. z. - Nariadenie vlády na vykonanie niektorých opatrení hospodárskej mobilizácie;* https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2020/77/20200410.html

[81] TASR: *Vláda zrušila zákaz vývozu ochranných a dezinfekčných výrobkov*. SME.sk, 11.5.2020; https://ekonomika.sme.sk/c/22402133/vlada-zrusila-zakaz-vyvozu-ochrannych-a-dezinfekcnych-vyrobkov.html

[82] OTS: *Lexmann: Európa musí byť zdravotnícky sebestačná*, Teraz.sk, 8.4.2020; https://www.teraz.sk/zahranicie/lexmann-europa-musi-byt-zdravotnick/459027-clanok.html

[83] *The State of Agricultural Commodity Markets IN DEPTH*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015; http://www.fao.org/3/a-i5222e.pdf%C3%A4

[84] Data for Low income, Upper middle income. The World Bank; https://data.worldbank.org/?locations=XM-XN-XT

[85] *The State of Agricultural Commodity Markets IN DEPTH*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015; http://www.fao.org/3/a-i5222e.pdf%C3%A4

[86] VERSTEGEN, Jos: *Japan doesn't have an agriculture problem, but the Netherlands does!* Wageningen University & Research, 11.8.2017; https://weblog.wur.eu/economics/japan-doesnt-agriculture-problem-netherlands

[87] CULLEN, M. T.: *COVID-19 and the risk to food supply chains: How to respond?* Food and Agriculture Organization of the United Nations, 29.3.2020; http://www.fao.org/3/ca8388en/CA8388EN.pdf

[88] *Food security and nutrition around the world in 2020.* Food and Agriculture Organization of the United Nations; http://www.fao.org/3/ca9692en/online/ca9692en.html#chapter-executive_summary

[89] *The WTO.* World Trade Organization; https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm

[90] *Members introduce measures to facilitate imports even as trade restrictions remain high.* World Trade Organization: Traid Monitoring Database, 24.7.2020; https://tmdb.wto.org/en/reports#members-introduce--measures-to-facilitate-imports-even-as-trade-restrictions-remain-high-en

[91] *Azevêdo says rise in trade restrictions "cause for concern".* World Trade Organization: Traid Monitoring Database, 8.12.2014; https://tmdb.wto.org/en/reports#azevedo-says-rise-in-trade-restrictions-cause-for--concern-en

[92] BOUËT, A. a LABORD, D.: *Food crisis and export taxation: The cost of noncooperative trade policies.* Review of World Economics 148, 2012; https://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/131393/filename/131604.pdf

[93] DONGYU, Q.: *Coronavirus could worsen hunger in the developing world.* World Economic Forum, 10.4.2020; https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-worsen-hunger-developing-world/

[94] SEDLÁK, Jozef: Čučoriedková plantáž bez dotácií. Za vlastné. Pravda.sk, 14.8.2017; https://ekonomika.pravda.sk/ludia/clanok/438215-cucoriedkova-plantaz-bez-dotacii-za-vlastne/

[95] *Podnikateľ roka 2014 - Zsolt Bindics.* GreenCoop: Dar Žitného ostrova; http://greencoop.co/sk/o-nas/podnikatel-roka-2014-zsolt-bindics

[96] *Zákon č. 139/1998 Z. z. - Zákon o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch;* https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1998/139/ZZ_1998_139_20200101.pdf

O autorke

Monika Budzák

Vyštudovala medzinárodné ekonomické vzťahy na Ekonomickej univerzite v Bratislave, absolvovala dva zahraničné študijné pobyty na Technische Universität Dresden a Wirtschaftsuniversität Wien. Od roku 2014 pôsobí v INESS, kde sa ako analytička venuje pôdohospodárstvu a manažuje vzdelávacie projekty.

Táto publikácia vznikla aj vďaka finančnej podpore Slovenského združenia pre značkové výrobky a Atlas Network.

Vydal: INESS – Inštitút ekonomických a spoločenských analýz
www.iness.sk

Autorka: Monika Budzák
Grafický dizajn: Mona Múza / INESS
Rok vydania: 2020

Kontakt:
Monika Budzák
monika.budzak@iness.sk

Vaše poznámky:

www.iness.sk